

Nyelvi ideológiák internetes fórumokon

Jelige: Ködszurkáló

Tartalomjegyzék

Bevezetés.....	3
A nyelvhelyesség és a nyelvi ideológiák kapcsolata.....	4
A nyelvhelyesség mibenléte.....	4
A nyelvi ideológiák.....	5
Források	8
A főideológiák és az azokhoz tartozó leggyakoribb segédideológiák megjelenése a hozzászólásokban	9
Az egy nyelvet idealizáló főideológiák és az azokhoz tartozó leggyakoribb segédideológiák.....	9
A nyelvi dialektizmus.....	12
A nyelvi kommunikacionizmus.....	14
A nyelvi standardizmus.....	15
A nyelvi stabilizmus.....	21
A nyelvi sokféleséget pozitívan értékelő főideológiák és az azokhoz tartozó leggyakoribb segédideológiák.....	23
A nyelvi ruralizmus.....	24
A nyelvi vernakularizmus.....	26
A nyelvi kérdésekben semlegességre törekvő főideológia, a nyelvi neutralizmus.....	27
A nyelvi nacionalizmus.....	28
Összegzés.....	31
IRODALOM.....	33
Mellékletek.....	35

Bevezetés

Az emberiség történelme során számtalan kommunikációs formát lejegyeztek már, a tárgyírástól kezdve egészen a mai internetes csevegésig. Ez a mindennapi élmény, az internet meghatározó szerepet tölt be az élet minden területén: levelezhetünk távoli ismerőseinkkel, ismerkedhetünk más személyekkel, és a legkülönbözőbb témákkal kapcsolatban mondhatjuk el véleményünket a különféle fórumokon. A változatos témájú fórumok, illetve topikok között akadnak olyanok, amelyeket nyelvhelyességi kérdések megvitatására hoztak létre. Ezek gyakran csak egy-egy kérdést vetnek fel (pl. melyik a helyes: eszem vagy eszek?), de találkozhatunk olyanokkal is, amik egy nyelvhelyességhez kötődő cikk vagy tanulmány felvetéseit hivatottak tárgyalni. A hozzászólók neme, kora, végzettsége, lakhelye stb. igen változó, akárcsak a nyelvhelyességről alkotott képük, ezért a bejegyzéseik vizsgálata remek kiindulópontot jelent a nyelvhelyesség kapcsán felmerülő problémák vizsgálatára. A diskurzusokban résztvevők hozzászólásaiban gyakran jelennek meg különböző nyelvi ideológiák, amelyek az esetek többségében összefüggésben állnak a nyelvhelyességgel.

Dolgozatom témája a nyelvi ideológiák megjelenése az internetes fórumokon, így a szakirodalom mellett elsősorban a fórumhasználók hozzászólásaira támaszkodom. A témakör kapcsán megfogalmazott vélemények, kijelentések az esetek jelentős hányadában nyelvészetben kevésbé vagy egyáltalán nem járatos egyénektől származnak, így részben alkalmasak a hétköznapi emberek nyelvhelyességhez fűződő gondolatainak bemutatására. Természetesen vannak nyelvészetileg iskolázott, olvasott fórumhasználók is, akik legtöbbször nyelvhelyességhez kötődő cikkhez kapcsolódó fórumon szólnak hozzá az érintett témához.

Tapasztalataim alapján úgy vélem, a nyelvhasználók fejében igen sokféle kép él a nyelvhelyességről, ami nagy mértékben összefügg a különböző nyelvi ideológiákkal. Éppen ezért dolgozatom egyik fő célja a nyelvi ideológiák megjelenésének, illetve a közöttük fennálló kapcsolatoknak a vizsgálata és bemutatása az internetes hozzászólások alapján. Előzetes feltevéseim szerint a nyelvi ideológiákat alapvetően három nagy csoportba sorolhatjuk aszerint, hogy híveik miként viszonyulnak a nyelvi változatossághoz, sokféleséghez: pozitívan, negatívan vagy semlegesén. Ezenkívül feltételezem, hogy egyes nyelvi ideológiák – amelyek a nyelv kisebb egységeit érintik – nem határolhatók el élesen, és azok a nyelv egészére vonatkozó nyelvi ideológiák függvényében nyerik el a nyelvi változatossághoz való viszonyuk előjelét. Feltételezem továbbá, hogy a nyelvi ideológiák között vannak olyanok, amelyek tipikusan együtt járnak, sőt egyes esetekben teljes egészében egybeesnek.

A nyelvhelyesség és a nyelvi ideológiák kapcsolata

A nyelvhelyesség mibenléte

A jelenlegi magyar nyelv művelésben a nyelvhelyesség terminus azon a felfogáson alapul, amely szerint a nyelvben, illetve a nyelv különféle változataiban léteznek olyan nyelvi formák, amelyek eredendően – a használat kontextusától függetlenül – jobbak/helyesebbek vagy rosszabbak/helytelenebbek más nyelvi formáknál (l. a NymKsz. *kerül, legkevésbé, platni* és sok más szócikkét). Nyilvánvaló, hogy a nyelvi formákat nem lehet minősíteni (helyes, helytelen; jobb, rosszabb stb.) a kontextus figyelembevétele nélkül, hiszen egyazon nyelvi elem hasznossága, helyessége különböző kontextusokban eltérő lehet. Ez az eltérés abból fakad, hogy a nyelvnek több funkciója van, és a különféle szituációkban különféle funkciók kerülnek előtérbe. Tehát egy nyelvi forma legfeljebb nem igazán célravezető lehet az adott beszédhelyzetben, de semmiképp sem eredendően jobb, helyesebb egy másiknál (vö. Domonkosi 2007a:38–48, 2007b:142–49; Lanstyák 2007:181–82). Másképpen a nyelvi helyesség egy adott pillanatban végbemenő diskurzus az adott szituációban történő pillanatnyi megfelelése¹, tehát csak konkrét diskurzusokra vonatkozhat.

Nádasdy Ádám Búcsú a nyelvhelyességtől című cikkében (2010) a következőt írja: „A nyelvhelyesség olyan, mint a napfelkelte. Tudjuk, hogy napfelkelte mint csillagászati esemény nem létezik, mégis számon tartjuk és beszélünk róla [...] végül is nincs a névvel semmi baj, ha mindenki tudatosította, hogy téves, és csak egy benyomást fogalmaz meg és nem az objektív valóságot.” Ezzel a találó hasonlattal Nádasdy arra mutat rá, hogy nem magában a nyelvben van a helyességi differencia, hanem a nyelvhez való viszonyulásban. Ez implicálja, hogy egy nyelvi forma helyesnek, illetve helytelennek nyilvánítása csupán szubjektív impressziót fogalmaz meg, nem objektív valóságot, ezáltal a „helyes” kifejezés nyelvészeti tartalmatlanná válik (vö. Nádasdy 2010b; Lanstyák 2009:28–29). Az objektivitás hiánya jelen esetben igen hangsúlyos, ugyanis ebből következik, hogy az emberek nyelvhelyességről való gondolkodása, és az azzal kapcsolatos viselkedésük egyrészt igen nagymértékben eltérő, másrészt befolyásolható tevékenység, a befolyásolás pedig a nyelvi ideológiák által nagyon sok esetben meg is történik.

¹ Megfelelés alatt a nyelvi normák betartását értem.

A nyelvi ideológiák

A nyelvi ideológiák kutatása Magyarországon is egyre nagyobb hangsúlyt kap (két élőnyelvi konferencia fő témája: Borbély–Vančoné–Hattyár 2009; Hires-László–Karmacsi--Márku szerk. 2011, illetve Laihonen 2011; Lanstyák 2011c). Jelen dolgozatom Lanstyák István kutatásaihoz kíván csatlakozni azzal, hogy azt vizsgálja, az átlagos beszélőknek a nyelvhelyesség kapcsán kifejtett véleményeikben milyen nyelvi ideológiák mutathatók ki. A nyelvi ideológiák többféle felfogás szerint értelmezhetőek. Az előzőekben és az elkövetkezendőkben is Petteri Laihonen által (2011:20) idézett Susan Galnak a nyelvi ideológiákról alkotott definícióját veszem alapul, mely szerint a nyelvi ideológiák „kultúrafüggő fogalmak, amelyeket a résztvevők és megfigyelők visznek bele a nyelvbe, gondolatok arról, hogy mire jó a nyelv, mit jeleznek az egyes nyelvi formák azokról az emberekről, akik ezeket használják, illetve egyáltalában miért vannak nyelvi különbségek”. Fontos megemlíteni, hogy a nyelvi ideológiák kutatása nem az elemzett szöveg parafrázisa, nem a szöveg valóságához való viszonyának kritikája, valamint nem a beszélő, a nyelv és a világ kapcsolatának bemutatása, hanem a beszélő, a nyelv és a világ kapcsolatáról szóló metapragmatikai, metanyelvi feltevések, jellegzetesen a diskurzusok elemzése (vö. Gal 2006 – idézi Laihonen 2011:20–21).

A magyar nyelvű beszélők nyelvi ideológiáinak számbavételével, rendszerezésével leginkább Lanstyák István foglalkozik tanulmányaiban (pl. Lanstyák 2009, 2011b, vö. 1. sz. melléklet). Lanstyák számtalan nyelvi ideológiát meghatároz és definiál, azonban a tipizálásra kevésbé fektet hangsúlyt. Ennek következtében szükségesnek tartom az általa meghatározott ideológiák – az övéhez képest – markánsabb elkülönítését a könnyebb áttekinthetőség, illetve a példaként felhozott hozzászólások egyszerűbb rendszerezése végett.

A saját csoportosításom négy fő típust vesz alapul. Az első típus az egy nyelv idealizálását, a nyelvi egységet (a nyelvi sokféleséggel szemben) előtérbe helyező nyelvi ideológiák, amelyek két fő ideológia, a nyelvi platonizmus (l. 2. sz. melléklet), illetve a nyelvi homogenizmus (l. 2. sz. melléklet) alá tartozhatnak². E két nyelvi ideológia alá pedig a nyelvi standardizmus, a nyelvi dialektizmus, valamint a nyelvi stabilizmus és a nyelvi kommunikacionizmus szerveződik. Utóbbi kettő annyiban különbözik a nyelvi standardizmustól és a nyelvi dialektizmustól, hogy az általuk ideálisnak tartott nyelv(változat) sokkal kevésbé kézzelfogható, mint az előbbieknél, ugyanis az a

2 A nyelvi homogenizmus tekinthető a nyelvi platonizmus egy speciális változatának, amely az ideális nyelvet az egységes nyelvben látja a nyelvi változatossággal szemben (ebben az esetben a nyelvi platonizmus alá tartozna a nyelvi homogenizmus, a nyelvi homogenizmus alá pedig a nyelvi standardizmus, stabilizmus, kommunikacionizmus, dialektizmus). Azonban ez a különbségtétel nem befolyásolná jelentős mértékben a vizsgálatomat és csoportosításomat, így a nyelvi platonizmust és homogenizmust egyenrangú nyelvi ideológiáknak tekintem.

nyelv egy optimálisnak, ideálisnak vélt tulajdonsága mentén determinálható (a kommunikacionizmusnál ez a kommunikatív funkció, a stabilizmusnál pedig a stabilitás).

A második főcsoport az első ellentéte, tehát az ide tartozó nyelvi ideológiák a nyelvi sokféleséget, változatosságot hangsúlyozzák, ezáltal a nyelvi pluralizmus ideológiájának – melynek „hívei a nyelvi sokféleséget pozitívan értékelik és támogatják, a nyelvi változatosságot előnyben részesítik a nyelvi egységgel szemben” (Lanstyák 2011c:57) –. alkategóriái. Ide sorolom a nyelvi vernakularizmust, illetve a nyelvi ruralizmust.

A harmadik főcsoport egy, a deskriptív nyelvészekre leginkább ható ideológiában testesül meg: a nyelvi neutralizmus önmagában alkotja ezt a csoportot, amely a nyelvvel szembeni semleges attitűdöt véli egyedül elfogadhatónak. A nyelvi neutralizmus szerint a nyelvi változások nem értékelhetőek kedvezőnek vagy kedvezőtlennek, nem tanácsos felettük ítélni, csupán konstatálni, illetve elfogadni kell meglétüket, de semmiképpen sem beavatkozni azokba.

Szükséges volt egy negyedik, egyéb csoport létrehozására, ahova az említett három főideológián kívül eső nyelvi ideológiákat sorolhatjuk be, melyek végső soron bármelyik előző főideológiával együttesen megjelenhetnek, de mégsem minősülnek segédideológiának. Ide pillanatnyilag csakis a nyelvi nacionalizmus sorolható be.

Az eddigiekben az egyértelműen elkülöníthető és egymásnak alárendelhető nyelvi ideológiákat írtam le, de ezek csak egy csekély részét képezik a nyelvi ideológiák összességének. A fennmaradó ideológiákat gyakran nem lehet markánsan elkülöníteni egymástól, sem pedig az említett ideológiáktól, viszont azt mindenképp érdemes megjegyezni, hogy azok a már rendszerezett nyelvi ideológiák segéd- vagy támogató ideológiáinak tekinthetők. Lényegében arról van szó, hogy a segédideológiák az előzőekben megnevezett ideológiák részeként, kísérőjeként együtt járhatnak azokkal, jellemezhetik őket (pl. nyelvi fetisizmus a legtöbb esetben a nyelvi nacionalizmus kísérője, jellemzője),³ azonban fordítva ugyanez már nem áll, mivel a segédideológiák kisebb halmazt alkotnak, mint a főideológiák. Ennek egyszerű oka van: míg a főideológiák a nyelv vagy nyelvváltozat egészét érintik, addig a segédideológiák csupán a nyelv(változat) egy kisebb egységére vonatkoznak (leginkább egy-egy nyelvi formára). Fontos azonban megemlíteni, hogy egy segédideológia megjelenhet önmagában, főideológia nélkül, viszont az ilyen esetekben mindig feltételezhető a segédideológia mögött egy vagy több főideológia, de azt, hogy pontosan melyik vagy melyikek, nem feltétlen tudjuk kikövetkeztetni.

3 Lanstyák István szerint a fetisizmus a nacionalizmus szélsőséges változata (l. Lanstyák 2011c:57)

A fentiekben leírtakat a könnyebb átláthatóság érdekében vázlagszerű formában is közlöm:

1 Főideológiák:

- 1.1 Nyelvi platonizmus és nyelvi homogenizmus (egy nyelvet idealizáló, ezáltal a nyelvi egységet támogató ideológiák)
 - 1.1.1 Nyelvi dialektizmus
 - 1.1.2 Nyelvi kommunikacionizmus
 - 1.1.3 Nyelvi stabilizmus
 - 1.1.4 Nyelvi standardizmus
- 1.2 Nyelvi pluralizmus (a nyelvi sokféleséget támogató, pozitívnak értékelő ideológiák)
 - 1.2.1 Nyelvi ruralizmus
 - 1.2.2 Nyelvi vernakularizmus
- 1.3 Nyelvi neutralizmus (nyelvi kérdésekben semlegességre törekvő ideológiák)
- 1.4 Nyelvi nacionalizmus (egyéb)

2 Segédideológiák:

- 2.1 Nyelvi elitizmus
 - 2.2 Nyelvi defektivizmus
 - 2.3 Nyelvi destruktivizmus
 - 2.4 Nyelvi doktizmus
 - 2.5 Nyelvi esztétizmus
 - 2.6 Nyelvi fetisizmus
 - 2.7 Nyelvi invariabilizmus
 - 2.8 Nyelvi kodifikacionizmus
 - 2.9 Nyelvi konzervativizmus
 - 2.10 Nyelvi liberalizmus
 - 2.11 Nyelvi mentalizmus
 - 2.12 Nyelvi orfografizmus
 - 2.13 Nyelvi purizmus
 - 2.14 Nyelvi racionalizmus
 - 2.15 Nyelvi szisztemizmus
- stb.⁴

4 Lanstyák különböző cikkeiben több mint 70 ideológiát különít el.

A továbbiakban a fentiekben közölt csoportosításom mentén fogom bemutatni a fórumhasználók hozzászólásaiban fellelhető nyelvi ideológiákat.⁵ Először a főideológiákat vizsgálom ily módon, majd a hozzájuk tartozó, leggyakrabban megjelenő segédideológiákat, valamint az azokkal való összefüggéseket elemzem a hozzászólásokban. Továbbá kitérek azokra az esetekre, amikor csupán a segédideológiák mutatkoznak explicit módon, a főideológiák nem, így ez utóbbiak meglétére csak következtetni lehet. A fórumhozzászólások elemzése – gyakoriságuk és a nyelvhelyességgel kapcsolatos nyelvhasználói vélekedések befolyásolásának bemutatása mellett – az előzőekben leírt segédideológiák és főideológiák közötti alapvető különbség alátámasztására szolgál, tehát azon állításom, mely szerint a segédideológiák mögött mindig egy nagyobb halmazba sorolható főideológia áll, ezáltal igazolhatóvá válik.

Források

A nyelvi ideológiák vizsgálatánál három honlap, a Korrektorblog.hu, a Nyest.hu és a Gyakorikerdesek.hu fórumain, topikjain található hozzászólásokat vettem alapul.

A Korrektorblog.hu és a Nyest.hu nevű honlapoknak a lényege, hogy a szerkesztők nyelvhasználatával, nyelvhelyességgel, helyesírással kapcsolatos tanulmányokat, cikkeket, stb. közölnek, és ezekre reagálhatnak hozzászólásaikkal a fórumozók. Mivel a fórum használatához csupán regisztráció szükséges, így bárki – meglévő nyelvészeti ismereteitől függetlenül – közzéteheti véleményét az aktuális témában, ebből kifolyólag a bejegyzésekben többféle álláspont jelenik, így azok kiváló színterei a nyelvi ideológiák vizsgálatának.

A Gyakorikerdesek.hu honlapon a *Tudományok* kategórián belül, többnyire a *Helyesírás* alkategóriában végeztem a vizsgálatomat. Itt a legtöbb esetben egy-egy nyelvi forma helyességének megvitatása történik, így a fenti két oldal fórumaitól alapvetően abban különbözik, hogy a nyelv egy sokkal kisebb egységének tárgyalására jöttek létre. Továbbá fontos megemlíteni, hogy ezen a honlapon jóval kevesebb a nyelvészetiileg iskolázott, olvasott fórumhasználó, mint az előbbieknél. Mindezek által a fórumozók nyelvi kérdésekhez való hozzáállása kiegyenlítettnek mondható.

5 A különböző nyelvi ideológiák definícióját a 2. számú melléklet tartalmazza.

A főideológiák és az azokhoz tartozó leggyakoribb segédideológiák megjelenése a hozzászólásokban

A főideológiáknak három nagy csoportját különítettem el aszerint, hogyan viszonyulnak a nyelv vagy nyelvváltozat egészéhez: a nyelvi egységet egy nyelv vagy nyelvváltozat idealizálása mentén szorgalmazzák, a nyelvi sokféleséget támogatják, vagy semleges viszonyulnak a nyelvi kérdésekhez. Ezeket fogom a következő egységekben vizsgálni, illetve igyekszem részletesen kitérni az adott főideológiát támogató segédideológiákra, és a közöttük lévő összefüggésekre.

Vizsgálatom során a közel 1700 hozzászólásból 471-ben találtam valamilyen nyelvi ideológiát. A hozzászólások nagyobb része nem volt releváns a nyelvi ideológiák szempontjából, mivel az adott témához egyáltalán nem vagy csak kis mértékben kapcsolódott, illetve nem lehetett belőlük a fórumhasználó vélekedése mögött rejlő nyelvi ideológiákat meghatározni (pl. komment korrigálása, értéktételestől mentes információközlés esetében).

Az egy nyelvet idealizáló főideológiák és az azokhoz tartozó leggyakoribb segédideológiák

A főideológiák első csoportja az egy nyelv(változat) idealizálását, ezzel a nyelvi egységet előtérbe helyező nyelvi ideológiák, amelyek a nyelvi platonizmus és a nyelvi homogenizmus alá sorolhatóak be, ugyanis ezeknek központi vonásuk, hogy létezik a nyelvnek egy ideális, egységes formája, amely független a tényleges diskurzusban található nyelvi alakulatoktól. Hogy ez az ideális forma melyik, és milyen tulajdonságai vannak, azt az e nyelvi ideológiák alá tartozó főideológiák határozzák meg. Ezek a főideológiák más-más aspektusból megközelítve emelnek egy nyelvet vagy nyelvváltozatot a többi fölé: a nyelvi kommunikacionizmus a nyelv tartalomátadó funkciójának, a nyelvi stabilizmus a nyelv stabilitásának, a nyelvi dialektizmus a saját nyelvváltozathoz való viszonyításnak, míg a nyelvi standardizmus a standard nyelvváltozat központi szerepének szempontjából. Ez az öt főideológia ugyan a különböző szempontok alapján elkülöníthető, de a valóságban mégis nagyon gyakran együtt vannak jelen, egybeesnek, s a viszony közöttük nem kizárólagos, hiszen egy bizonyos szempont szerint idealizált nyelv(változat) bizonyos nyelvhasználóknál könnyen egybeeshet egy vagy több más szempontból idealizált nyelvváltozattal.

Ezen főideológiákhoz rendszerint azok a segédideológiák kapcsolódnak, amelyek egy-egy nyelvi formát a kontextus figyelembe vétele nélkül helytelenítenek különféle indokokkal vagy

egyenesen azok nélkül, illetve melyek sok esetben a nyelvhasználó bizonyos belső tulajdonságait (pl. műveltség, intelligencia) kapcsolják össze az inadekvátnak bélyegzett nyelvi formával. Az indoklásból, magyarázatból általában meg lehet határozni a hozzászóló vélekedését befolyásoló fő- és segédideológiákat. Ha az indoklás teljes egészében elmarad, és csupán a helytelennek bélyegzés történik meg, mindig a nyelvi defektivizmus (l. 2. sz. melléklet) ideológiájáról van szó. A nyelvi defektivizmus háttérében mindig az egy nyelv idealizálását, ezzel a nyelvi egységet előtérbe helyező (nyelvi platonizmus és homogenizmus alá besorolható) nyelvi ideológiák állnak, de mivel magyarázat nem társul az inadekvátnak nyilvánított nyelvi forma mellé, ezért nem tudhatjuk, hogy ezen főideológiák melyik változatáról van szó, sőt a nyelvi platonizmus és homogenizmus is gyakran csak implicit módon jelentkezik. Erre példa az alábbi néhány hozzászólás:⁶

(1) Dr. simonmondja: Én leápolnám spontán felháborodásomban azokat a köcsögöket, akik azt mondják - úgymond -. Szébb lenne a napom.

(2) névtelen[1]:⁷ Az helyesen "azzal", "ezzel".

(3) névtelen[2]: [...] a jöttek a helyes, a jösztek helytelen...

(4) Közbiztonság Szilárd: Nem médium, hanem média.

A fenti kommentekben a nyelvi defektivizmus egyértelműen megmutatkozik, hiszen az adott nyelvi formát helytelennek minősítik, mindezt indoklás és a kontextus figyelembevétele nélkül. A nyelvi platonizmus megléte azonban már közel sem ilyen nyilvánvaló, mégis kikövetkeztethető annak jelenléte, ugyanis azzal, hogy az érintett nyelvi formákat helytelenítik a hozzászólók, feltételezniük kell, hogy van a nyelvnek egy ideális formája, amely mintegy független a tényleges diskurzusban meglévő nyelvi alakulatoktól, tehát azon ideálisnak vélt nyelven belül nem található meg a stigmatizált alak, éppen ezért minősíthető inadekvátnak.

A (2), (3) és (4) hozzászólásnál a nyelvi defektivizmus mellett megjelenik a nyelvi invariabilizmus (l. 2. sz. melléklet), hiszen egy-egy lexémának az elutasítása, illetve az egyik változat kiemelése, helyesnek nyilvánítása történik. Ennek háttérében szintén a nyelvi platonizmus és homogenizmus áll, ami ugyanolyan elven vezethető le, mint a nyelvi defektivizmust tartalmazó hozzászólásnál, így a nyelvi invariabilizmus ilyen esetekben szintén mindig a nyelvi

⁶ Az internetről gyűjtött hozzászólások szövegét eredeti helyesírással közlöm. A zárójelbe tett számok csupán arra szolgálnak, hogy könnyítsék a visszautalásokat, nem jelölnek időrendet, fontosságot.

⁷ Egyes internetes fórumokon, topikokon (pl. gyakorikerdesek.hu) a fórumhasználók név nélkül is hozzászólhatnak egy-egy témához, ezáltal csak a válaszuk jelenik meg, a felhasználói nevük pedig nem. Az ilyen fórumozók jelölésére a névtelen[szám] jelölést használom. Abban az esetben, ha egyértelmű több névtelen hozzászólás írójának azonossága (ez a kontextusból, illetve a válaszíró válaszána hasznossága adatból kikövetkeztethető) a névtelen[szám/betű] jelölést használom.

platonizmuson alapszik.

Ugyan a fenti négy hozzászólás a nyelvi platonizmus ideológiájára, valamint annak a nyelvi defektivizmussal való kapcsolatára kiváló példa, mégis a nyelvi homogenizmus jegyeit is felfedezhetjük a háttérben, hiszen azzal, hogy az adott nyelvi formát helytelennek minősítik, a nyelvi és nyelvváltozati sokféleségre nincsenek tekintettel, ez pedig azt implicálja, hogy a nyelvi egység (egységes nyelv) a megfelelő. Ennél jóval markánsabban jelenik meg ugyanez a következő hozzászólásokban:

(5) névtelen[3]: Nyelvtanilag nem helyes. Ez tájszólás.

(6) névtelen[4]: Nekem is volt egy osztálytársam, aki így beszélt:D Mi csak röhögtünk rajta, mert annyi ilyen h.lye szót tudott, h már kb. külön szótárt csináltunk neki:D

(7) Bambano: [...] az, hogy Nádasdy szerint nincs nyelvhelyesség (esetleg fogalmazzunk úgy, hogy egységes nyelvhelyesség), szerintem hiba. Legyen nyelvhelyesség, nekem ez a véleményem.

Az (5) és (6) hozzászólásban a (2) jelűhöz hasonlóan az *avval*, *evvel* alakokat tartja helytelennek a fórumhasználó (ez az előző hozzászólásokból derül ki), és valószínűsíthető, hogy a nyelvi standardizmus felől nézve teszi mindezt, azonban elképzelhető a hozzászólás háttérében a nyelvi dialektizmus, de akár a nyelvi stabilizmus is, így itt sem egyértelmű, hogy az egy nyelvet idealizáló főideológiák melyikéről van szó. A (5) fórumozó azzal, hogy közli „ez tájszólás” végső soron az inadekvátság forrását jelöli meg, a nyelvi platonizmus mellett a nyelvi homogenizmus (és standardizmus) ideológiája érhető tetten. A (6) hozzászóló hasonlóképpen jár el, amikor azt újra, „Mi csak röhögtünk rajta”, csupán annyi különbséggel, hogy nála érezhető a lingvicizmus. A (7) hozzászólásban a *nyelvhelyesség*, illetve az *egységes nyelvhelyesség* alatt a fórumhasználó – az előzményekből és a Nádasdy-féle cikkből kiindulva – az egységes nyelvet érti, amely nyilvánvalóan csak a nyelvi változatosság rovására valósítható meg, így ez is a nyelvi homogenizmusra példa.

Az eddigi hozzászólásokkal azt igyekeztem bemutatni, hogy az egy nyelvet idealizáló, ezáltal végső soron a nyelvi egységet szorgalmazó nyelvi ideológiák hogyan jelenhetnek meg úgy a hozzászólásokban, hogy nem tudjuk pontosan, a főideológiák (nyelvi dialektizmus, kommunikacionizmus, standardizmus, stabilizmus) közül melyek segédideológiái. A továbbiakban az olyan hozzászólásokat vizsgálom, amelyeknél egyértelműen kimutathatóak ezek a nyelvi ideológiák, illetve az azokat kísérő segédideológiák. Mivel a nyelvi platonizmus és a nyelvi homogenizmus alá tartozó főideológiák mindegyike egy nyelvet vagy nyelvváltozatot emel a többi fölé (a nyelvi változatosság rovására), ezért a következőkben bemutatott nyelvi ideológiáknál és az azokhoz tartozó példaanyagánál nem fektetek külön hangsúlyt a nyelvi platonizmusra és a nyelvi

homogenizmusra.

A nyelvi dialektizmus

A nyelvi egységet szorgalmazó főideológiák sorát rögtön egy általam feltárttal kezdem. A nyelvi dialektizmus a nyelvi nacionalizmushoz (l. 2. sz. melléklet) hasonló ideológia, azonban míg a nyelvi nacionalizmus a saját etnikai (nemzeti) identitáshoz kötődő nyelvet helyezi más nyelvek fölé, addig a nyelvi dialektizmus a saját regionális származáshoz kötődő lektust emeli a többi nyelvváltozat fölé. Tehát a nyelvi dialektizmus az a meggyőződés, melynek hívei a saját földrajzi származásukhoz kötődő (dia)lektust a többi nyelvváltozathoz jobbnak, értékesebbnek, szebbnek tartják. A meghatározásból következik, hogy annak tágabb értelmezése szükségképpen magában hordozza a nyelvi standardizmus esetében a teljes egybeesést, másképpen a nyelvi standardizmus a nyelvi dialektizmus egy speciális változata.

A továbbiakban a nyelvi dialektizmus a nyelvi standardizmustól elkülönülő változataira hozok példákat, a nyelvi standardizmust pedig külön tárgyalom.

(8) névtelen[5]: A pestiek meg csak ne nevéssenek: 1. a 90%-uk "vidéki". 2. még ha nem is, olyan helytelenül beszélnek, hogy hihetetlen. Ennél már csak Dunántúl a rosszabb: van rajt' ruha, bekanyarik a sarkon...stb.:)

(9) névtelen[6]: Zalai vagyok, itt sem használja senki a "jösztök"-öt. Jöttök.

(10) Geniuseus: Erre nyugaton tájszólásnak számít, és szerintem nem is helyes.

(11) névtelen[5/b]: Eszem ágában sem volt leszólni a dunántúliakat. Annyit írtam, hogy helytelenül beszélnek. Ott éltem én is.

(12) névtelen[7]: Üzenem a pestieknek és minden kételkedőnek az alábbiakat (ez alapján el lehet dönteni, hogy a fővárosban élők, vagy a vidéki emberek beszélnek szebben): Ha jöttök lenne, akkor a logikus ragozás így nézne ki: én jövök, te JÖTT, ő jön, mi jövünk, ti jöttök, ők jönnek [...] Magyarországon a legszebben Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében beszélnek az emberek... és itt bizony mindenki jösztöknek mondja a pesti jöttöket [...] ha már itt tartunk: határozott névelő használata a személynevek előtt a legundorítóbb nyelvi sajátosság, amit az ország lakossága használ... és ki használja leginkább? Hát Budapest lakossága.

(13) Gabica27: Legszebben magyarul NEM Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében beszélnek,

hanem Északnyugat-Dunántúlon (Rábaköz, Mihályi, Győr-Moson-Sopron megye)...

A fenti hat hozzászólásban közös, hogy a fórumhasználók a saját földrajzi származásukhoz kötődő lektust helyezik a többi nyelvváltozat fölé, emellett egyik sem a standard nyelvváltozatot véli irányadónak a nyelvhelyesség kérdéskörét tekintve, sőt a (8), (9), (12) kimondottan negatívan ítéli meg a standard nyelvváltozatot, illetve annak sajátosságait és nyelvhasználóit.

A (8), (9), (10) hozzászólásban a kommentelő egy-egy nyelvi formát bélyegez helytelennek egy másikkal szemben, így ezekben a nyelvi dialektizmus segédideológiái a korábban már tárgyalt nyelvi defektivizmus és nyelvi invariabilizmus lesznek. A (11) hozzászólás esetében ezzel szemben egy egész dialektus (a dunántúli), illetve ezen dialektus nyelvhasználóinak megbélyegzése történik, mindez természetesnek és teljesen objektívnak tűnő módon. Azonban az ilyesfajta minősítés – vonatkozzon nyelvi egységre vagy nyelvváltozatra – mindig szubjektív.

A (12) hozzászólásban a nyelvi dialektizmusnak szintén a nyelvi defektivizmus és nyelvi invariabilizmus lesznek a kísérő segédideológiái, annyi nem elhanyagolható különbséggel, hogy itt nem a *jöttök* alakot gondolja helyesnek a hozzászóló, hanem a *jöszök* változatot. Ezt a nyelvi szisztemizmus és a nyelvi racionalizmus segédideológiájának segítségével magyarázza, ugyanis az a mondategység, hogy „Ha jöttök lenne, akkor a logikus ragozás így nézne ki: én jövök, te JÖTT, ő jön, mi jövünk, ti jöttök, ők jönnek,” egyértelműen annak az elképzelésnek a hozadéka, mely szerint a nyelvi szerkezeteket az emberi elmében lévő kognitív szerkezetek határozzák meg, ezért magának a nyelvi rendszernek is összhangban kell lennie az emberi gondolkodás törvényszerűségeivel, azaz logikusnak kell lennie (nyelvi racionalizmus). A nyelvi szisztemizmus ugyancsak a nyelvi rendszerrel kapcsolatos, ám ennél a segédideológiánál a nyelvi rendszerbe jobban beágyazódó nyelvi formákat vélik eredendően helyesebbnek az ideológia hívei a nyelven belül kevesebb párhuzammal rendelkező nyelvi formákkal szemben. Tehát a kiemelt mondat (és ezáltal a komment is) a *logikus ragozás* miatt a nyelvi racionalizmus, a nyelvi rendszerbe való beágyazódás miatt pedig a nyelvi szisztemizmus segédideológiára példa. Továbbá azzal, hogy a fórumozó tényszerűen kinyilvánítja, „Magyarországon a legszebben Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében beszélnek” a nyelvi dialektizmus azon lényeges vonását emeli ki, mely az adott dialektust a többinél szebbnek tartja, többek között ezért emeli azok fölé. Ennek következtében a hozzászólás a nyelvi esztétizmus (l. 2. sz. melléklet) segédideológiáját is mutatja, mivel a fórumozó a szépséget adja meg mint a helyesség megítélésének origóját.

A (13) bejegyzés az előtte lévő (12) hozzászólásra történő reflektálás, amelyben szintén a szépség kap központi szerepet. A fórumhasználó itt is a saját dialektusát véli a legszebbnek, de hogy miért, azt nem tudjuk meg. Így az utolsó két, a (12), (13) hozzászólásnál a szépség lesz az a szempont, amely alapján a nyelvhasználók a saját nyelvváltozatot a többi felé helyezik.

Összességében a nyelvi dialektizmus főideológiájáról elmondható, hogy a leggyakoribb segédideológiái a vizsgálatom alapján a nyelvi defektivizmus és a nyelvi invariabilizmus, valamint többször megjelenik a nyelvi esztétizmus is.

A nyelvi kommunikacionizmus

A nyelvi kommunikacionizmus a vizsgálatomban az egyik legsűrűbben előforduló nyelvi ideológia volt. Ennek hívei a nyelvi közlés funkcióját a tartalomátadásra szűkítik le, és egyáltalán nem vesznek tudomást a nyelv egyéb fontos funkcióiról (mint az identitásjelző vagy az esztétikai), vagy mellékesnek, kevésbé mérvadónak tekintik azokat. Részletesebben kifejtve, a nyelvi kommunikacionizmus a nyelvi eszközök gazdaságos használatán, hatékonyságán, valamint pontosságán és érthetőségén alapszik, ennek következtében a kommunikatív funkció egyedülként való elismerése áll a helytelennek bélyegzett nyelvi formák mögött, ez pedig kizárólag egy idealizált, egységes nyelvben teljesebben ki (vö. Lanstyák 2011a:25–27, 2011c:57).

(14) tbb: Vannak esetek amikor egészen biztosan következetesen használom. Pl.Nagyon nem mindegy, hogy Sopronba megyek, vagy Sopronban megyek.

(15) hagyma: nade az az "n" az kell szerintem ugyanis barmennyire is kihamozható a mondatból mas a jelentese

(16) Joaquin: A nyelv fő funkciója nyilván a kommunikáció, maximum másodlagos funkciója a csoportkohézió.

(17) peetmaster: [...] az egyértelműséget értéknek tartom; de hát az a nyelv célja, hogy ki tudjuk vele fejezni, amit akarunk, és pontosan azt.

(18) ZTM: A mai fiatalok pl. a "mozi" szót 'mozifilm' értelemben használják, gondolom az angol "movie" hatására. Nekem pl. ez értelemzavaró.

A (14) és (15) hozzászólás a (bAn) nyelvi változó kapcsán íródott, és ez a jelenség volt az indikátora több, a nyelvi kommunikacionizmus ideológiáját magában rejtő kommentnek is, mint például pl. a (16), (17) bejegyzésnek. A *-ban/-ben* rag nyelvi változó (más néven függő változó), olyan nyelvi jelenség, amelynek a használatával ugyanazt a jelentést minimum két változatban (nyelvi formában) fejezzük ki, és e két változat – nyelvi szemszögből nézve – ugyanolyan jól

használható, és egymással akár fel is cserélhető anélkül, hogy felcserélésük agrammatikus mondatot eredményezne. Ennek ellenére a változatok megítélése a legtöbb esetben szociálisan különböző: míg az egyik nyelvi forma megfelel a nyelvhasználó által ideálisnak vélt nyelvnek, addig a másik eltér attól, s így az előbbit „helyesnek”, míg az utóbbit „helytelennek” tartják. A (bAn) nyelvi változónál ezáltal a „helyes” változat az, amelyik végén az *n* hangot kiejtik, és a „helytelen”, stigmatizált változat az, amelyik végén nem ejtik ki az *n* hangot (vö. Kontra 2006:83–86, Nádasdy 2001).

A fenti hozzászólásokban a stigmatizáció kevésbé erőteljes, mint a magában álló nyelvi defektivizmusra vagy nyelvi invariabilizmusra hozott példáknál, nincs expliciten kinyilvánítva a helytelenség, azonban ezekben is valószínűsíthető annak megléte. Itt a nyelvi kommunikacionizmus nyíltan jelentkezik, de az annak következtében felmerülő helytelenítés már implicitnek mondható, ami annak tudható be, hogy a nyelvi kommunikacionizmus a nyelvi közlés kommunikatív funkciója felől közelíti meg a kérdést: nem egy konkrét nyelvi formára irányul, hanem a nyelv egyik tulajdonságára, a tartalomátadó funkcióra.

A (18) hozzászólásnak az előzőekkel ellentétben már nem a (bAn) nyelvi változó képezi az alapját, hanem a *mozi* szó 'mozifilm' értelemben való használata. Itt a nyelvi kommunikacionizmus hatása erőteljesen érződik, és ezt a fórumozó még nyomatékosítja is azzal, hogy közli: neki „pl. ez értelemzavaró.” Ezenkívül feltételezi, a szó ilyen értelemben történő használata az angol *movie* szó mintájára alakult, ezzel a nyelvi szisztemizmus egy speciálisabb változatára szolgáltat példát, tudniillik a nyelvi szisztemizmus hívei a nyelvi rendszerbe jobban beágyazódó nyelvi formákat vélik eredendőbben helyesebbnek, a nyelven belül kevesebb párhuzammal rendelkező nyelvi formákkal, netán a más nyelvekkel párhuzamot mutató nyelvi formákkal szemben. Mivel itt ez utóbbiról van szó, így a nyelvi szisztemizmus lesz ebben a kommentben a nyelvi kommunikacionizmus segédideológiája.

A vizsgálatom alapján a nyelvi kommunikacionizmus nagyon gyakori a fórumhasználók körében, és a legtöbb esetben a nyelvi defektivizmus, a nyelvi invariabilizmus, valamint a nyelvi szisztematizmus segédideológiával párosul, mivel ezek nagyon kiváló alapot nyújtanak a nyelvi kommunikacionizmus létjogosultságának magyarázatához.

A nyelvi standardizmus

A nyelvi standardizmus (l. 2. sz. melléklet) gyakran a nyelvi nacionalizmussal kapcsolódik össze, ám ezt a kapcsolatot a nyelvi nacionalizmus ideológiájánál fogom tárgyalni, viszont a nyelvi dialektizmussal való összefüggését egy rövid vitán keresztül ebben az egységben szemléltetem:

(19) pg2: Olyat hallottál már, hogy felmegyek nálad? Pedig tök sokan mondják, Nógrádban föl sem tűnik.

(20) hagyma: nem, soha nem hallottam

hozzad a helyes [...] felmegyek hozzád és szeretnék nálad aludni ez így hangzik

(21) peetmaster: Feltehetjük, hogy a beszélő arra gondolt, hogy „felmegyek hozzád, abból a célból, hogy ott aludjak” (ez valóban felmegyek nálad aludni lenne), de attól tartok, hogy ilyen magas szintű nyelvismeret nem várható el a hivatkozott beszélőtől.

Ahogy a hozzászólásokból kitűnik, a *felmegyek nálad* szókapcsolat képi a vita tárgyát. A (20) bejegyzés írója egyértelműen helyteleníti ezt a nyelvi formát, és a *felmegyek nálad* helyett a *felmegyek hozzád* formát tartja helyesnek, akárcsak a peetmaster nevű fórumhasználó, aki osztja az előtte szóló véleményét a kérdésben, azzal kiegészítve, hogy a megfelelő nyelvismeret hiányára vezeti vissza az általa helytelenített formát, ezzel egyértelműen stigmatizálva a nyelvhasználót. Ez a fajta stigmatizáció pedig szoros összefüggésben áll a presztízsalapú nyelvhelyességnek nevezett „helyességgel”⁸, ami a nyelvi elitizmus (l. 2. sz. melléklet) ideológiájának egyik alappillére, így a (21) hozzászólásban a nyelvi elitizmus lesz a segédideológia. Továbbá egyértelműen megjelenik emellett egy másik segédideológia, a nyelvi kompetencionizmus, hiszen a kommentelő közvetlen kapcsolatot feltételez a helytelennek bélyegzett nyelvi forma (*felmegyek nálad*) használata és a beszélő nyelvtudása között, tehát úgy gondolja, a helytelennek tartott nyelvi formák használata gyengébb nyelvtudásra vall.

Visszatérve az eredeti témafelvetésre, a nyelvi dialektizmus és nyelvi standardizmus kapcsolatára: pg2 nevű fórumozó nyilvánvalóvá teszi, hogy Nógrádban így használják, a többiek pedig a saját nyelvváltozatuk felől nézve helytelenítik, csupán az a kérdés, melyik ez a nyelvváltozat. Ennek megállapítása nem olyan egyszerű, mint a nyelvi dialektizmus egységben említett (9), (10), (12) és (13) bejegyzéseknél, ugyanis a fórumhasználók nem közlik a saját nyelvváltozatuk földrajzi vagy egyéb vonatkozásait az adott bejegyzésben, ezáltal csak annyit tudunk megállapítani, hogy a nyelvi dialektizmus főideológiája, és az ahhoz tartozó segédideológiák jelen. Azonban egy másik hozzászólás peetmastertől már választ ad a kérdésre:

(22) peetmaster: ha a sztenderd egy ponton logikus, egy változás meg kevésbé az, akkor engedjessék

8 Myhill a „helyesség” fogalmát háromféle megközelítésből értelmezi: textuális, preskriptív, valamint presztízis-alapú helyességet különít el. Ez utóbbi alatt a társadalmi elit nyelvhasználatát érti, ami nagyon sok társadalomban a beszélők számára követendő mintaként szolgál (Myhill 2004 – idézi Kontra 2006:92).

meg, hogy ellene érveljünk.

Ugyanaz a hozzászóló, de a (22) komment tartalma alapján megtudjuk, hogy a nyelvi dialektizmus jelen esetben egybeesik a nyelvi standardizmussal, mivel az előzményekből (és a kontextusból is) kiderül, hogy az (22)-es példában a fórumozó a változás szó alatt a standard nyelvváltozattól való eltérést érti, ezáltal implicit módon közli: ami a standard nyelvváltozaton kívül esik, az számára nem fogadható el, ha eltér az általa helyesnek és logikusnak vélt standard nyelvi normától, tehát attól a normától, amit ő maga a nyelv normájaként értelmez. Ez a nyelvi standardizmus ideológiája, hiszen egyfelől a nyelvi egységet szorgalmazza a változatosság rovására, másrésről pedig a standard nyelvváltozatot a többi nyelvváltozat felé helyezi, és a standard nyelvváltozat normájára az adott nyelv normájaként tekint (vö. Lanstyák 2009: 33). Továbbá a (27) hozzászólás fontos eleme a korábban már kifejtett nyelvi racionalizmus, amire a „logikus” szó utal, mivel e segédideológia szerint a nyelvi rendszernek logikusnak kell lennie.

A nyelvi standardizmust a vizsgált hozzászólásokban igen gyakran a nyelvi ortografizmus (l. 2. sz. melléklet) segédideológiája kíséri:

(23) GoldBecK: tehát ha parasztok lebutítják a nyelvet akkor az is helyes mert a nyelvész csak megfigyeli a nyelvet és nem dönt róla, nem ajánl és nem ítélkezik ennyi erővel én össze-vissza írhatok akár összevisza is innentől nincs motivációm hejesenirni.

(24) peetmaster: A "Sopronba lakok" NEM helyes magyar mondat, ha másért nem, azért, mert a helyesírási szabályzat tiltja. A helyes mondat a "SopronbaN lakok", aminek a kiejtése kb. megegyezik a helytelenével.

(25) O:cSi: Az utolsó mondatok alapján arra következtetek, h akár írhattam volna, illetve mondhatnám azt is, h "A utolsó mondatok alaplyán ara következtetek". Mert nekem így tetszik. [...] Hazánkban is azért tanítják a nyelvtant már hat-hétéves kortól, h az egymás közötti kommunikációban azonos legyen a kódolás és a dekódolás.

(26) névtelen[8]: mindkét változat egyformán helyes. Ellenben kéne szó a magyarban nem létezik. Kellene, ha szükséges. Vagy kén-e, ha vegyi elem felől tudakozódsz. A magyar nyelv helyesírási szabályai: Toldalékolásbeli kettősségek

Ahogy ezekből a hozzászólásokból jól látszik, a nyelvi ortografizmus hatására a fórumhasználók a nyelvhelyességet összemoszák a helyesírással: gyakran a helyesírást és a nyelvhelyességet egyazon fogalomként kezelik, vagy legalábbis nem választják egymástól, egyes

esetekben pedig a helyesírást a helyes beszéd preskripciójaként értelmezik. Mindez a nyelvi standardizmussal úgy függ össze, hogy a nyelvi ortografizmusnál a nyelvhasználók a kodifikált standard helyesírást tekintik irányadónak a beszéd során is, tehát a helyesírási normákat leginkább követő nyelvváltozatot, vagyis a standardot emelik a többi nyelvváltozat fölé. Ennek illusztrálására a (23) hozzászólás tökéletesen megfelel, annak ellenére, hogy nem egészen nyíltan jelenik meg benne a nyelvi ortografizmus. A (23) fórumozó szándékosan hágja át a helyesírási szabályokat írása második felében, arra hivatkozva, hogy abban az esetben, ha a nyelvben nincs olyan, hogy helyes, akkor nem kell betartani a helyesírási szabályokat. Ebből az ironikus megjegyzésből feltételezhető, hogy a hozzászóló a nyelvhelyességet és helyesírást nem különíti el, sőt tulajdonképpen összekapcsolja, mivel a „lebutított nyelv” alatt feltételezhetően az általa helyesnek vélt standard nyelvi formáktól való eltérést, a kodifikált nyelvi normák be nem tartását érti, és ebből kiindulva gondolja, hogy ha nincs nyelvhelyesség, akkor a helyesírási szabályok semmibevétele teljesen legitim. Azzal, hogy azt írja, a „parasztok lebutítják a nyelvet” feltételezi, hogy a nyelvnek van egy ideális formája (nyelvi platonizmus), amit le lehet butítani, el lehet rontani. Az ezen követelményeket leginkább teljesítő nyelvváltozatot kell a többi fölé helyezni, ami nem más, mint a standard nyelvváltozat. A (24) bejegyzésben a kommentelő ugyanígy jár el, amikor azt írja, hogy „akár írhattam volna, illetve mondhatnám azt is, hogy a utolsó mondatok alapján arra következtek”, viszont a nyelvi standardizmus mellé társuló nyelvi ideológiák a két hozzászólásban különböznek (a nyelvi ortografizmus persze ugyanaz). A (23)-ban a nyelvi doktizmus és/vagy a nyelvi mentalizmus szerepel, de hogy pontosan melyik, nem egyértelmű, ugyanis mindkét nyelvi ideológia azon alapul, hogy közvetlen kapcsolat van a helytelennek tartott nyelvi forma és a beszélők egy belső tulajdonsága között, amely vagy a műveltség (nyelvi doktizmus) vagy az intelligencia, értelmi képesség (nyelvi mentalizmus) (vö. Lanstyák 2011a:47–48, 2011c:57). A (23) hozzászólásban szereplő „parasztok” kifejezés ezek közül bármelyikre vonatkozhat. A (25) bejegyzésben a nyelvi ortografizmussal rokon ideológia, a nyelvi kodifikacionizmus (l. 2. sz. melléklet) tűnik fel az utolsó mondatban, ahol már nem a helyesírási normák, hanem a nyelvten kap központi szerepet, ami azért lényeges, mert ez különbözteti meg a két nyelvi ideológiát, tudniillik a nyelvi ortografizmus csak egy részét teszi ki a nyelvi kodifikacionizmusnak, azt amely a kodifikációs célzatú munkákra (A magyar helyesírás szabályai) vonatkozik, de nem terjed ki a nyelvtani kodifikációra.

A (26) hozzászólás a nyelvi ortografizmuson túl egy, a nyelvi standardizmussal gyakorta együtt járó segédideológiát tartalmaz, a korábban már említett nyelvi defektivizmust. A hozzászóló a *kéne* alakról írja, hogy a magyar nyelvben nem létezik, ami nyilván túlzás, mivel annak létezését abszurd lenne tagadni, tehát ez a kijelentés úgy értelmezhető, hogy rendkívül helytelen az érintett alak. A nyelvi standardizmus segédideológiájaként jelentkező nyelvi defektivizmus

legerőteljesebben egyébként az *eszek* és *eszem* alakváltozatok megítélésénél jelentkezik, amelyre rögtön itt van néhány példa:

(27) névtelen[9]: ikes igénél (ahol az egyes szám harmadik személyben ik re végződik a szó, pl. eszik), ott mindig m-et használsz, csak az eszem létezik, az eszek az helytelen.

(28) Wood Jason: merugye a magyar nyelv pont attól volt szép, és gazdag, hogy voltak ilyen finomságok benne...de ezt is le kell degradálni az "eccerűek" szintjére...bravó annak, aki kitalálta, hogy a "k"-val is jó

(29) shimac: Azoknál az igéknél használjuk az m-et ,amelyek E/3-ban -ik re végződnek. Ezek az ikes igék. [...] Az iszok, eszek kifejezések nyelvtanilag helytelenek.

A tárgyra utalás tekintetében kétféle esetet különböztetünk meg a magyar igeragozásban: általános és határozott ragozást, valamint elkülöníthetünk iktelen és ikes ragozást. Az ikes igék közül az első személyű alak a legingadozóbb. Az állandó ikes igék esetén presztízsváltozatnak az *-m* végűek számítanak, ami a magaskultúra hagyományőrző mivoltának és a standard nyelvváltozat központi szerepének köszönhető, a *-k* végűek pedig többnyire stigmatizált változatként vannak elkönyvelve. Így nyilvánvaló, hogy az aktuális példánál az *eszem* alakot illetik a „szebb”, „elegánsabb”, „stílusosabb” stb. jelzőkkel, a *-k* végű *eszek* alakkal szemben. Tehát a nyelvi standardizmus azáltal válik az ezen hozzászólások mögött rejlő gondolatok vezető ideológiájává, hogy Magyarországon a magaskultúra hagyományos nyelvváltozata a standard, így e kettő ezen a ponton összekapcsolódik (vö. Nádasdy 2002; Kálmán 2007:211–213).

A (27) hozzászólásban a fórumozó az *eszem* presztízsváltozatot tartja helyesnek, sőt az egyedül létezőnek, az *eszek* stigmatizált változattal szemben, ami a magaskultúra hagyományőrző jellegéből adódik, ennek következtében a nyelvi elitizmus lesz a nyelvi standardizmus segédideológiája. Azonfelül, hogy a fórumozó helytelennek minősíti a *-k* végű alakot, azzal a kijelentésével, mely szerint „csak az eszem létezik” még meg is kérdőjelezi az *eszek* alak létjogosultságát, akárcsak a fenti (26) komment a *kéne* esetében. Ez nemcsak a nyelvi defektivizmusra, hanem a nyelvi necesszizmusra is kiváló példa, melynek lényege, hogy a nyelvben vannak szükségtelen és emiatt helytelen nyelvi formák (l. 2. sz. melléklet).

Hasonló az érvelése a másik (29) hozzászólónak is, nála is fellelhető a nyelvi defektivizmus és a nyelvi necesszizmus, amiben viszont eltér, hogy nincs benne a nyelvi elitizmus, a nyelvi standardizmus még a nyelvi kodifikacionizmussal is társul, mivel az *iszok*, *eszek* kifejezéseket nyelvtanilag véli helytelennek.

A (28) hozzászólásra ugyanaz érvényes, mint a (27) bejegyzésre, de kimutatható benne

egyéb nyelvi ideológia is. Legelőször is a nyelvi fetisizmus, amely a nemzeti nyelv kultikus tiszteletben tartásában, isteni tulajdonságokkal való felruházásában nyilvánul meg (vö. Lanstyák 2011c:57). Ez jelen esetben a *szép* és *gazdag* nemzeti nyelv implicit módon történő magasabb körökbe való emelésében realizálódik, ami a „de ezt is le kell degradálni az „eccerűek” szintjére” részben mutatkozik, hiszen ha van az „eccerűek” szintje, akkor léteznie kell egy magasabb szintnek is (elitizmus). A nyelv *szép* és *gazdag* jelzőkkel történő felruházása végső soron a nyelv – visszafogottan ugyan – kultikus tiszteletben tartása, tehát a nyelvi fetisizmus, mindamelllett a nyelvi esztétizmus is, mivel a szépségét az „ilyen finomságok” (például az *eszem* változat) adják.

Különösen érdekes a nyelvi standardizmus kapcsán ugyanennek a vitának az ellenpólusa, azaz azok a hozzászólók, akik az *eszek* és *eszem* igék közül nem az *-m* végű presztízsváltozatot tartják helyesnek, hanem a *-k* hangra végződő *eszek* alakot bizonyos helyzetben, ugyanis a határozott és általános ragozás megkülönböztetéséből indulnak ki. Határozott ragozásban ők is az *eszem* formát használják, de általános ragozásban már az *eszek* formát tartják helyesnek, általában a logikára hivatkoznak, a nyelvi racionalizmus és nyelvi szisztemizmus segédideológiától áthatva, így az ikes–íktelen különbséget a határozott–általános ragozás különbségével azonosítják. Ezekre példa az alábbi három bejegyzés:

(30) Alicell: eszem, ha konkrét dologra gondolsz, és eszek, ha csak úgy általánosságban.

(31) névtelen[10]: Szerintem: Eszem az ebédem, eszek egy fagylaltot. Ez nyilvánvaló, ez a normál nyelvi logika.

(32) GoldBeck: Nekem a „-Mit csinálsz? -Eszem.” ugyanúgy logikátlan és zavaró, sőt idegesítő, mint a "Sopronba lakom"

Mindhárom bejegyzés a nyelvi szisztemizmusra vezethető vissza, mivel az általános–határozott ragozás különbségéből indul ki, ezáltal a nyelvi rendszerbe jobban beágyazódó, a nyelv hagyományos eszközkészletével harmonikusabb egységben lévő nyelvi formákat tekinti helyesnek. A különbség a három hozzászólás között, hogy a (30)-ben csak a nyelvi szisztemizmus a segédideológia, míg a (31)-ben a nyelvi szisztemizmus mellett a racionalizmus is megjelenik („ez a normál nyelvi logika”), akárcsak a (32)-ben az *eszem* logikátlannak nyilvánítása által.

A nyelvi standardizmus a nyelvi egységet és az egy nyelvet/nyelvváltozatot idealizáló főideológiák közül a legtöbbször fordul elő a vizsgált anyagban, ami nyilván nagymértékben a standard nyelvváltozat központi szerepének köszönhető. A segédideológiái közül az egyik legjelentősebb a nyelvi ortografizmus és a nyelvi kodifikacionizmus, mivel ezek a kodifikációs normákra hivatkozva, a helyesíráshoz hasonló egységes beszélt nyelvet képzelnek el ideálisnak, s

erre a célra leginkább a standard nyelvváltozatot tartják alkalmasnak. Valószínűleg ennek következtében a másik rendszeres segédideológiája a nyelvi szisztemizmus és a nyelvi racionalizmus. Mindezeken túlmenően a nyelvi standardizmusra leginkább jellemző ideológia a nyelvi elitizmus, mivel idehaza a felsőbb társadalmi rétegbe tartozók a standard nyelvváltozatot tekintik a magaskultúra hagyományos nyelvváltozatának.

A nyelvi stabilizmus

A nyelvi stabilizmus az a meggyőződés, hogy a nyelv fontos tulajdonsága a (rugalmas) stabilitás, és a nyelvi eszközök állandóságát akár a spontán nyelvi változások fékezésével is szükséges lehet biztosítani (vö. Lanstyák 2011c:58). Ez is nyilvánvalóan csak egy egységes (nyelvi homogenizmus) és idealizált (nyelvi platonizmus) nyelvben valósulhat meg, és ez a nyelv természetesen az esetek túlnyomó részében egybeesik az elképzelt standarddal:

(33) paraszthajszál: A Halotti Beszédet mindenkivel bemagoltatták az iskolában, abból is látszik mennyit változott (romlott) azóta a nyelv. [...] akkoriban még régmúlt időnk is volt, ma már az sincs, unokáink már a múlt időt se fogják tudni rendesen kifejezni magyarul!

A hozzászólásban a nyelvi stabilizmus segédideológiája a nyelvi konzervativizmus, mely szerint a nyelvben régebb óta jelenlévő nyelvi formák eredendően helyesebbek, mint az újabban létrejötték, bekerültek, így tehát a nyelvi változások negatív hatásúak, ezért szükségesek ezek visszaszorítása, megfékezése (vö. Lanstyák 2009:29–30, 2011c:57). A *romlás* szó explicit módon foglalja magában a nyelvi változások negatív jellegét, de implicit módon arra is utal, hogy van (vagy volt) a nyelvnek egy ideális formája (pl. a Halotti Beszéd alapjául szolgáló, XII. sz.-i nyelv), ugyanis a *romlás* feltételez egy olyan, *romlás* előtti állapotot is, amely jobb volt a jelenleginél. Továbbá a *romlás* szó azt is magában hordozza, hogy a nyelv képes elromlani, tehát egy korábbi állapotához képest rosszabb lesz, mivel azonban a nyelvvel kapcsolatban nem tudunk olyasmiről, hogy „jó” vagy „rossz” (ugyanis a nyelv önkényes, nem rendelkezik tartalommal, nincs önértéke) ezért nem is beszélhetünk ilyen értelemben vett *romlás*ról (vö. Nádasdy 2004:117–122).

A vizsgált hozzászólásokban a nyelvi konzervativizmus a nyelvi stabilizmus leggyakoribb kísérő segédideológiája, ami feltehetően annak tudható be, hogy a stabilitás fenntartásához szükség van a változások jelentős részének megakadályozására. Hogy ez miképpen történik, mely nyelvi elemekre vonatkozik, azt már a további segédideológiák fogják meghatározni, mint például a nyelvi

purizmus (l. 2. sz melléklet):

(34) micsoda?: Magyarországon inkább legyen "nák" a proli betegség, mint a lájkolás....

(35) egy hülyemagyar: Az utóbbi időben csak sztorikat lehet hallani, történeteket nem, és még sorolhatnám. Ennyire hiányos a magyar nyelv hogy ennyi idegen szót használunk?

(36) Pesta: Én sosem lájkolok, mivelhogy magyarul használom a Facebook-ot. Betetszikezni szoktam a nekem tetsző dolgokat [...] A „konstrukció” és a „katasztrófa” sem épp magyar szó...

A (34)-(36) bejegyzésekből kitűnik, hogy az idegen eredetű szavakkal van a kommentelőknek problémájuk, amik az általuk ideálisnak vélt nyelv(változat) stabilitását veszélyeztetik. Hogy melyik ez a nyelvváltozat, a kommentekből nem lehet kideríteni, viszont a (34) hozzászólásnál ez biztosan a standard. Ellenben a nyelvi nacionalizmus erőteljesen érezteti hatását mindhárom kommentben, mivel az idegen szavak elutasítása nemcsak a nyelv stabilitásának megőrzése, hanem a saját nemzeti nyelv „védelmének” érdekében is történik, így ezekben a nyelvi nacionalizmus és a nyelvi stabilizmus összekapcsolódik, és a kapcsolat alapját a nyelvi purizmus adja.

Külön érdekesség, hogy míg az (33) számú fórumhasználó hozzászólása az egyes igeidők eltűnését, addig a (34), (35), (36) az idegen szavak bejövételét teszi felelőssé a „romlásért”, ami azért különös, mert az egyik valaminek a hiányát fejezi ki, míg a másik valaminek a meglétét támadja. Természetesen a két megnyilatkozás nem zárja ki egymást, ám azt sugallja, hogy bármilyen változás a nyelvben negatív, tehát csak egy változásoktól mentes, egységes nyelv nyújthatna megoldást a „problémára”, ez pedig az ideális nyelv, azon belül a nyelvi stabilizmus fogalmához vezet vissza.

A nyelvi stabilizmus rendszerint a nyelvi konzervativizmus segédideológiájával jár együtt, és igen gyakran egy másik főideológiával, a nyelvi nacionalizmussal kapcsolódik össze, melynek a nyelvi purizmus képezi az alapját. Ez a nyelvi ideológia együtt járhat még bármely más főideológiával is, hiszen – akárcsak a nyelvi kommunikacionizmus esetében – a nyelv egy olyan tulajdonságával (stabilitás) kapcsolatos, amelyhez nem tartozik konkrét nyelv(változat), viszont mindenképp feltételez egy ideális, egységes nyelvet.

A nyelvi sokféleséget pozitívan értékelő főideológiák és az azokhoz tartozó leggyakoribb segédideológiák

A főideológiák második nagy csoportját azok a nyelvi ideológiák képezik, amelyek a nyelvi sokféleséghez, illetve a nyelvi változatossághoz pozitívan viszonyulnak, ezáltal a nyelvi pluralizmus alá sorolhatóak, „melynek hívei a nyelvi sokféleséget pozitívan értékelik és támogatják, a nyelvi változatosságot előnyben részesítik a nyelvi egységgel szemben” (Lanstyák 2011c:57). Erre számos példa hozható az összegyűjtött hozzászólásokból:

(37) Pg2: Ha már minden áron bajt szertnénk találni, inkább abba lehetne belekötni, hogy magyartanáraink nem a nyelv sokrétűségét, az egyes alakulatok, szavak stílusértékét villantantják meg [...] ha már pl. a népdalkincsünkre olyannyira büszkék vagyunk, dialektusainkat is odatehetnénk melléjük.

(38) névtelen[11]: Mellesleg az olyan országokban, amelyekben nem csak egyetlen, hatalmas kulturális vízfej van, mint nálunk, fel sem merül olyan kérdés, vajon helyes-e egy tájnyelvi szó vagy ragozás [...] Azt már meg sem említem, mennyire gazdagítja a nyelvet (főleg az irodalmit) a tájszavak sokszínűsége.

(39) névtelen[12]: Vidéken használják főleg az *evvel* illetve *avval* szavakat, de ettől független tökéletesen helyesek. Sőt, színesítik is nyelvünket.

A (37)–(39) bejegyzésekben – hasonlóképpen a nyelvi egységet szorgalmazó, egy nyelvet idealizáló főcsoport legelején tárgyalt (1)–(4) hozzászólásokhoz – nem határozható meg, hogy a nyelvi pluralizmus melyik alárendelt ideológiájáról van szó, ám a nyelvi pluralizmus ténye vitathatatlan.

A (37) fórumhasználó jobban, precízebben körülhatárolja pozitív viszonyulását a nyelvi sokféleséghez és változatossághoz, nemcsak szavakra, szerkezetekre vonatkoztatja azt, mint a (38) és (39) kommentelő, hanem egész dialektusokra. Ettől függetlenül mindhárom hozzászólásban a nyelvi pluralizmus ideológiája jelenik meg, de a (38) hozzászólás a tájnyelvi szavakra és a ragozásra, míg a (39) még szűkebb értelemben, egy konkrét nyelvi elemre, az *evvel* és *avval* alakokra vonatkozóan értelmezi ezt. Természetesen ezek sem zárják ki, hogy az érintett (38), (39) hozzászólók tágabb értelemben, például a dialektusokat is felölelő meghatározásként fogják fel a nyelvi változatosságot, sokféleséget, ám a kommentek ezt nem tartalmazzák egyértelműen.

A nyelvi pluralizmus alá a nyelvi ruralizmus és a nyelvi vernakularizmus tartozik, amelyek

a nyelvi pluralizmus speciálisabb válfajaiként értelmezhetőek Ezeket fogom a továbbiakban vizsgálni.

A nyelvi ruralizmus

A nyelvi ruralizmus a nyelvi pluralizmus szélsőséges válfajának tekinthető, ugyanis a nyelvi ruralizmus híveinél a nyelvi sokféleség pozitív értékelése, támogatása azon a meggyőződésen alapul, hogy a falusi, iskolázatlan lakosság romlatlanabb, szebb, helyesebb nyelvet őriz, így a nyelvjárásokat értékesebbeknek tartja más nyelvváltozatoknál (vö. Lanstyák 2011c:57–58). A meghatározásból jól látszik, hogy ez a nyelvi ideológia a nyelvi sokféleség csak egy szeletét tartalmazza, nem teljes egészében megengedő a nyelvi változatossággal szemben, azonban semmiképp sem a nyelvi egységet támogatja, hanem a nyelvi sokféleség nyelvjárásokban való megvalósulását. Ez a hozzászólásokban sokszor az idegen eredetű elemek megbélyegzésében nyilvánul meg, de közel sem mindig:

(40) Andizsuzsi: A dunántúliak egyáltalán nem beszélnek helytelenül. Nagyon is helyesen használják még a tájnyelvi szavakat. A magyar nyelvnek pont ez adja meg a szépségét, hogy ezek a szavak még élnek.

A (40) bejegyzés a nyelvi dialektizmusnál idézett (12) hozzászólásra érkező reflexió, amelyben a fórumhasználó a dunántúliak nyelvjárásának védelmében ír (első mondat), majd a következő két mondattal arra utal, hogy a leginkább a falusi lakossághoz köthető nyelvi elemek, a *tájnyelvi szavak* teszik széppé a nyelvünket. A második mondat nem egyértelmű, hogy a fórumozó a „Nagyon is helyesen használják még a tájnyelvi szavakat” mondat alatt azt érti, hogy a) *Nagyon is helyesen (beszélnek, mert) használják még a tájnyelvi szavakat.* vagy b) *Nagyon is helyesen használják (és nem rosszul, helytelenül) még a tájnyelvi szavakat.* Mindenesetre mindkét eset a nyelvi ruralizmus ideológiáját tartalmazza, ami az utolsó mondatban teljesen világossá válik, hiszen a kommentelő szerint a magyar nyelv szépségét a tájnyelvi szavak (ezáltal valószínűsíthető, hogy a dialektusok) adják (nyelvi esztétizmus), ez pedig azt implikálja, hogy a falusi (iskolázatlanabb) lakosság szebb, jobb nyelvet őriz, tehát a nyelvjárások értékesebbek más nyelvváltozatoknál.

(41) névtelen[13]: [...] a nyelvújítás tudniillik kiforgatta a nyelvet a jól kiforrott logikájából, és elvesztette több nyelvi kifejezés az értelmét [...] Sokan nagyokosan lenézik az öreg bacsit, aki "régiesen" beszél, sőt, még azzal is merik ragalmazni, hogy helytelenül, holott ő az ősi, jól bevált, logikus nyelvet használja, valójában Ő az, aki helyesen beszél.

(42) HgGina: Lassan már rendszeresen a Székelyföldre kell mennem, hogy szép, tiszta, teleszemetetlen magyar szót halljak.

A (41) hozzászólás a nyelvi ruralizmus tökéletes példája, nagyszerűen szemlélteti a meggyőződés egészét, hiszen az „öreg bácsi” az idealizált, falusi, iskolázatlan lakosság metaforája, a „valójában Ő az, aki helyesen beszél” rész pedig az egyedüli helyesen beszélőnek nevezi őt (ezáltal a nyelvjárásokat). Ezáltal még erőteljesebb a nyelvi ruralizmus megléte, hiszen a nyelvjárásokat nemcsak helyesebbnek, értékeesebbnek tartja a fórumhasználó, hanem az „igazából helyesnek”. A nyelvi ruralizmust itt két segédideológia is kíséri: a nyelvi konzervativizmus és a nyelvi racionalizmus. A *jól kiforrott* logikát feltételez a nyelv mögött, ezáltal hangsúlyozva a nyelvi rendszer logikusságára való igényt. Az említett logikus nyelv a nyelvújítás előtti korban létezett, és annak egy részét őrzik a nyelvjárások a fórumozó szerint, így a másik segédideológia a nyelvi konzervativizmus, mivel a nyelvben régebb óta megtalálható nyelvi formákat helyesebbnek tartja az újonnan létrejöttéknél (a nyelvjárások helyesek, mert azok őrzik a logikus nyelvet, tehát az új nyelvi formák csak „rosszak” lehetnek).

A (42) bejegyzésnél a kommentelő enyhe túlzással érezteti, hogy a magyar nyelvet újonnan bekerült elem „szemeteli tele”, ami a konzervativizmuson (régebben bekerült elemek miatt) túl a nyelvi purizmusra enged következtetni. Ezek által egy másik segédideológiára, a nyelvi destruktivizmusra is ráismerhetünk, hiszen a *teleszemetetlen magyar* kifejezés révén lennie kell olyan nyelvi formáknak, amelyek a „szemétnék” minősülnek, azaz romlott(abb)aknak, ezért minősülhetnek helytelennek, és ezért kell a székelyföldi nyelvjárásokhoz fordulnia a fórumozónak, hogy „szép, tiszta magyar szót” halljon (nyelvi esztétizmus).

A nyelvi ruralizmus segédideológiái tehát a legtöbb esetben a nyelvi racionalizmus, illetve a nyelvi konzervativizmus és a nyelvi purizmus, mely utóbbi kettő a hagyományos, a nyelvben régebb óta meglévő, nem idegen eredetű nyelvi elemeket támogatja, ezáltal a nyelvjárási sajátosságokat igyekszik „védeni”, így támogatja a nyelvi sokféleséget a nyelvi egységgel szemben.

A nyelvi vernakularizmus

A nyelvi vernakularizmus lényege a helyi identitást „hitelesen” kifejező őshonos nyelvek, nyelvváltozatok előnyben részesítése a nagyobb hatósugarú, „hasznosabb”, de a helyi identitás kifejezésére nem vagy csak kevésbé alkalmas összekötő nyelvekkel szemben, szűkebb értelemben azon nyelvi formák támogatása, melyekkel a beszélők leginkább azonosulnak (vö. Lanstyák 2009:31–32, 2011c:58). A meghatározás emlékeztet a nyelvi dialektizmus ideológiájára, azonban míg a nyelvi dialektizmus csakis a saját identitást leginkább kifejező (egy) nyelvváltozatot emeli a többi fölé, addig a nyelvi vernakularizmus sokkal megengedőbb, több ilyen nyelvet, nyelvváltozatot helyez előtérbe. Ilyen szempontból pedig az előbbi, nyelvi ruralizmus ideológiájával rokon, azonban ebben az esetben az a különbség, hogy a nyelvi vernakularizmus bizonyos értelemben tágabb (pl. beletartozhat a magyar standard határon túli változatainak elismertetése), mint a nyelvi ruralizmus, más vonatkozásaiban viszont szűkebb, hiszen a saját identitás hiteles kifejezését adja meg feltételként a nyelvjárások tekintetében:

(43) létezem_gondolkodom: Kedves "nyelvvédő" hozzászólók! Hallottak már zalaiakat, székelyeket, csángókat magyarul beszélni? Ahogy ők beszélnek, az az anyanyelvük, és az az ember akarja nekik megmondani, hogy mi a "helyes" köznyelv, aki förstlédizik? Semmi bajom a *first lady* kifejezéssel, használjuk Obama feleségére, de ne a magyar köztársasági elnök nejére.

(44) névtelen[14]: Aztán egyszer csak megjelenik a népművelő nyelvész és elkezdi oktatni az anyanyelvét, tájnyelvét használó embert, hogy az helytelenül beszél. Hát egy frászt, aki a saját tájnyelvének megfelelően beszél, az MINDIG helyesen beszél.

A (43) komment kissé ambivalens a segédideológiákat nézve, ugyanis olybá tűnik, a nyelvi liberalizmus (l. 2. sz. melléklet) erőteljesen áthatja, de az utolsó mondat mintha ennek az ellenkezőjét tartalmazná, mivel a fórumozó a *first lady* kifejezés használatát bizonyos kontextusban helyteleníti. Hasonló ellentmondásosság van magában az utolsó mondatban is, hiszen azzal, hogy a hozzászóló azt írja, „Semmi bajom a *first lady* kifejezéssel” legitimálja a kifejezést, és így a nyelvi liberalizmus érhető tetten, viszont a mondat hátralévő részében megszabja azt, hogy milyen jelentéstartalom mellett használják, amivel a használat hatókörét korlátozza, vagyis mégsem teljesen a nyelvi liberalizmus híve. A hozzászólónak nincs semmi baja az érintett kifejezéssel, illetve pontosan az a baja vele, mint az *eszem* és *eszek* alakváltozatoknál a (30), (31), (32), és a

(bAn) nyelvi változónál a (14) és (15) fórumozóknak, vagyis hogy bizonyos kontextusban az egyiket helyteleníti. Ezáltal lesz egy *first lady*(1) változat, ami az amerikai elnök (Obama) feleségére vonatkozik és lesz egy *first lady*(2) változat, ami a magyar köztársasági elnök feleségének jelölésére használnak a beszélők. A (43) fórumozó így a nyelvi vernakularizmus főideológiája mellé nem a liberalizmust, hanem a nyelvi invariabilizmust társítja, hiszen az egyik változatot, a *first lady*(2)-t elutasítja.

A (44) hozzászólás kiváló példa a nyelvi vernakularizmusra, illetve annak a nyelvi dialektizmustól és a nyelvi ruralizmustól való elkülönítésére. A fórumozó a nyelvhasználók identitását kifejező dialektusokat helyesnek tartja, ezzel a nyelvi sokféleséget és változatosságot támogatja, de a dialektusokon kívül eső nyelvváltozatokról nem szól.

A nyelvi kérdésekben semlegességre törekvő főideológia, a nyelvi neutralizmus

A nyelvi ideológiák osztályozásánál a harmadik nagy csoport a nyelvi változatosság tekintetében semlegességre törekvő nyelvi ideológiák. Ezt a csoportot önmagában alkotja a nyelvi neutralizmus, amely olyan meggyőződésként értelmezhető, hogy a nyelvi változások általában véve nem értékelhetők kedvezőtlennek vagy kedvezőnek, az azokba való emberi beavatkozás pedig aggályos (vö. Lanstyák 2011c:57). A definícióból érződik, hogy ez a főideológia sok közös vonást mutat az előbbieken említett nyelvi liberalizmussal, ráadásul az esetek nagy részében együtt is jár vele, de akad néhány példa a kettő elkülöníthetőségére:

(45) tengeri: Nyelvi változások miatt kár aggódni :) Ha nem életképes vmi, akkor úgysem terjed el. Ha meg életképes és még el is terjed (az előbbiből nem feltétlenül következik az utóbbi), akkor meg úgysem tud ellene tenni nagyjából semmit

(46) Fejes László: Sokadszorra írom le, és már előttem is sokszor leírták: semmi baj nincs azzal, ha bizonyos szerkezeteket utálunk, kiráz tőlük a hideg stb. Baj akkor van, amikor elkezdjük azokat vegzálni, akik így használják őket.

A (45) kommentben a nyelvi neutralizmus főideológiája van jelen, hiszen a nyelvi változásokhoz való viszonyulása a fórumhasználónak egyértelműen semleges: nem értékeli kedvezőnek vagy kedvezőtlennek a nyelvi változásokat, csupán elfogadja azok meglétét, és másokat is erre biztat. Ugyanakkor nyelvi liberalizmusról nem beszélhetünk, mivel arról nem esik szó, hogy a nyelvhasználat módja minden beszélőnek a magánügye.

A (46) hozzászólásban a nyelvi liberalizmus ideológiája van jelen, viszont a nyelvi

neutralizmusé nincs, ugyanis a nyelvi változásokhoz való viszony nem feltétlen semleges, hanem megengedi a negatív viszonyulást, viszont arra felhívja a figyelmet, hogy ez a hozzáállás csak addig fogadható el, amíg más nyelvhasználókat nem érint.

A fenti két (45), (46) eset kimondottan ritka, a nyelvi neutralizmusnak az esetek nagy részében a nyelvi liberalizmus a segédideológiája:

(47) szigetva: Amit magyar anyanyelvű beszélő magyarul mond, az per definitionem a magyar nyelv része [...] Azt kellene elfogadnia, hogy a nyelv (meg sok más dolog is, de ez most messze vezetne) nem csak úgy lehet „helyes”, ahogy ön gondolja

(48) thil: [...] igenis mindig JÓ OK van egy bármilyen szó használatára. [...] Senkinek nem tiszte meghatározni azt, hogy hogyan beszéljen a másik

A fenti bejegyzések mindegyikében a nyelvi liberalizmus a segédideológia, és a nyelvi neutralizmushoz nem kapcsolódik egyéb segédideológia. Ez majdhogynem mindig így van, mivel a nyelvi neutralizmus meghatározásából következik, hogy az az egy nyelvet idealizáló főideológiákkal, illetve egyes nyelvi elemeket helytelennek bélyegző, vagy a helytelennek bélyegzett nyelvi formát a nyelvhasználó bizonyos belső tulajdonságaival összekapcsoló segédideológiával nem járhat együtt, azonban néha a nyelvi pluralizmussal együttesen is megjelenhet.

A nyelvi nacionalizmus

A nyelvi nacionalizmus Lanstyák (2011c:57) definíciója szerint „az a meggyőződés, melynek hívei a saját etnikai (nemzeti) identitásukhoz kötődő nyelvet más nyelvek fölé helyezik, azoknál szebbnek, jobbnak, értékesebbnek tartják”. Ez a nyelvi ideológia magyar viszonylatban általában a standard nyelvváltozatot tekinti felsőbbrendűnek, éppen ezért a nyelvi nacionalizmus gyakran együtt jár a nyelvi standardizmussal, ahogy az alábbi bejegyzésben is:

(49) Androsz: A magyar nyelv gazdagságával, valamint rugalmas kifejezésalkotásra való alkalmasságával nem sok idegen nyelv büszkélkedhet. [...] ma is számos kifejezés nyeri el a szlengből vagy bizony a primitívebb nyelvhasználatból az elfogadott, könnyen előkerülő kategóriájába való áthelyeződés dicsőségét. Egyébként pedig a nyelv célja az információközlés.

A nyelvi nacionalizmus rögtön az első mondatban kitűnik, a *gazdagság és kifejezésre való*

alkalmasság lesz az a két tulajdonság, ami a magyar nyelvet a többi nyelv fölé helyezi, mivel ezen attribútumokkal „nem sok idegen nyelv büszkélkedhet”. A nyelvi standardizmussal való összefonódás a hozzászólás későbbi részében kerül elő, azon a ponton, amikor a fórumhasználó a különféle kifejezések szlengből vagy primitívebb nyelvhasználatból elfogadott kategóriába való átkerüléséről ír. Habár a standard nyelvváltozat nincs kimondva, mégis kikövetkeztethető ebből az egységből, hiszen az „elfogadott, könnyen előkerülő kategóriájába való áthelyeződés a primitívebb nyelvhasználatból” feltehetően a nem standard nyelvi formák standard nyelvváltozatba való átemelésére vonatkozik.

A nyelvi standardizmus mellett megjelenik még egy főideológia a (49) hozzászólásban. Az utolsó mondat az előzőekben tárgyalt nyelvi kommunikacionizmusra utal, mivel a nyelv céljaként az információátadást jelöli meg a fórumozó, ezzel a nyelvi közlés funkcióját a tartalomátadásra szűkíti le. Azonban ez a főideológia nem olyan módon kapcsolódik a nyelvi nacionalizmushoz, mint a nyelvi standardizmus, ugyanis itt nem a két ideológia egybeeséséről beszélhetünk, hanem sokkal inkább azok összefonódásáról, így ebben az esetben lazább a kapcsolat, amit az „Egyébként” mondatkezdés is mutat. Összességében a nyelvi nacionalizmus szolgálatában a nyelvi standardizmus áll, ezáltal a fórumhasználó felfogásában a nemzeti identitáshoz kötődő nyelv, amely a többi nyelv(változat) fölé emelkedik, a standard nyelvváltozat, és ennek az idealizált nyelvnek a nyelvi kommunikacionizmus főideológiájával a nyelvi közlés tartalomátadó funkcióját jelöli ki.

A nyelvi standardizmus és a nyelvi nacionalizmus összekapcsolódása nem szükségszerű, éppen ezért fontosnak tartom néhány olyan példa közlését, melyekben a nyelvi nacionalizmus önállóan mutatkozik:

(50) peetmaster: [...] LEHET más sorrendbe írni a szavakat, ha mást akarunk kifejezni. Angolul kötelező a szórend. Ismét egy példa, amikor a magyar nyelv írása erőteljesebb kifejezőeszköz, mint az angolé.

(51) Akitlosz: a blogon publikálók pedig úgy tűnik, mintha nem igazán tartanák sokra a magyar nemzetét és annak nyelvét, ezért szándékosan a nyelvápolás ügyének lejáratására törekdnének. Sőt, a nyelvápolás lehetőségét is megkérdőjelezzik. Pedig bizony lehet a nyelvet ápolni, sőt fejleszteni is. Lásd pl. nyelvújítás

(52) névtelen[15]: Ez a roh4dék, igénytelen multikulti hozta magával a jelenséget. A nyelvi igénytelenedést - ugyanis valóban nyelvében él a nemzet! TESSÉK ODAFIGYELNI!

A (52) hozzászólásban a fórumozó egy közismert szállóigével remekül megvilágítja a többi kommentben is jelenlévő nyelvi nacionalizmus ideológiájának egyik, a meghatározáson túlmenő

központi vonását. Az idézett szállóige ugyanis az említett főideológia azon jellegzetességét hangsúlyozza, hogy a nemzeti nyelv a nemzetállam építésének a szolgálatába áll, tehát a legfőbb nemzetépítő tényezőnek tekinthető. A nyelv így gyakorlatilag azonossá válik a nemzettel, ezáltal a nyelv ellen elkövetett „bűnök” még súlyosabbá lesznek, eggyé válnak a nemzet ellen elkövetett bűnökkel (vö. Lanstyák 2009:30–31). Ebből kikövetkeztethető, hogy a nyelvi nacionalizmus egyik leggyakoribb segédideológiája a nyelvi destruktivizmus (l. 2. sz. melléklet), ami a (51) és (52) kommentekben tűnik fel a „lehet a nyelvet ápolni,” illetve a „TESSÉK ODAFIGYELNI!” kifejezések által, melyek a nyelvi platonizmus ideológiájától áthatva feltételeznek egy ideális nyelvet, amelyet védelmezni kell, legfőképpen az idegen kifejezésektől, igaz ez csak impliciten van jelen a bejegyzésekben, viszont világosan deklarálva a következőben:

(53) Hakos2: Gondolom Zsardon Bélának Kazinczy Ferencet máglyán égették volna el, ha akkor élnek. Milyen szépen is beszéltünk az mi nyelvünket jól megszórva ezernyi latin és német szóval és akkor jön egy Kazinczy és elkezd kontárkodni...pfuj, tűzre vele.

Az ironikus hozzászólás a nyelvi nacionalizmussal rendszerint együtt járó segédideológiát tartalmaz, mely az előző kettőnél, a (51), (52) jelzetűnél többnyire látens módon nyilvánul meg. Ez a segédideológia a nyelvi purizmus, vagyis „az a meggyőződés, hogy a hagyományos, nem idegen eredetű nyelvi elemek helyesebbek, mint az idegen eredetű elemek” (Lanstyák 2011c:57). Az idegen eredetű elemek a (53) hozzászólásban a nyelvújítás korában (is) jellemző latin és német kifejezésekre értendők, és valószínűleg a (51)-esben is valami ilyesmiről lehet szó, mivel ott a fórumozó a nyelv ápolására és fejlesztésére a nyelvújítást hozza példának: „Lásd pl. nyelvújítás”. Ugyanerre a nyelvi ideológiára a (52) hozzászólásban a „roh4dék, igénytelen multikulti” szerkezetből lehet következtetni, ugyanis a fórumhasználó a számára nem igazán tetszetős formát a kulturális keveredés eredményének tudja be.

Összegezve a nyelvi nacionalizmussal kapcsolatosakat, megállapítható, hogy a nyelvi nacionalizmus a nyelvi standardizmust szolgálatába állítva gyakran összekapcsolódik azzal, ezáltal a standard nyelvváltozatot tekinti a saját nemzeti identitáshoz kötődő, fölérendelt nyelvnek, de ettől függetlenül a nyelvi nacionalizmus a nyelvi standardizmustól elkülönülve is előfordulhat. A segédideológiákat tekintve mindenképp kiemelkedő jelentőséggel bír a nyelvi purizmus és a nyelvi destruktivizmus, amelyek a magyar nyelv védelmének szükségességén nyugvó, illuzórikus képen alapulnak, ezzel is fenntartva az egységes és idealizált nyelv elengedhetetlenségének látszatát.

Összegzés

Az idézett, illetőleg a vizsgált hozzászólásokat sok más szempontból is lehetne még elemezni. Dolgozatomban csupán a nyelvi ideológiák megjelenését vizsgáltam az interneten található hozzászólásokon keresztül, az általam létrehozott csoportosítás mentén. Kétféle nyelvi ideológiát különítettem el: a nyelv egészére vonatkozó, illetve a nyelv kisebb egységét érintő nyelvi ideológiákat. Az előbbieket főideológiáknak neveztem el, az utóbbiakat pedig segédideológiáknak, mivel az esetek túlnyomó többségében a főideológiák mellett, azokat kiegészítve jelennek meg. Ezután a főideológiákon belül három nagyobb típust különítettem el: az egy nyelvet idealizáló, ezáltal a nyelvi egységet előtérbe helyező (nyelvi platonizmus és homogenizmus), a nyelvi sokféleséget támogató (nyelvi pluralizmus), illetve a nyelvi kérdésekben semlegességre törekvő nyelvi ideológiákat (nyelvi neutralizmus). Ezeket tovább bontottam aszerint, hogy az említett típusok fő elképzeléseit miként valósítják meg, így az egy nyelvet idealizáló csoportban a nyelvi kommunikacionizmus, a nyelvi stabilizmus, a nyelvi dialektizmus és a nyelvi standardizmus, míg a nyelvi sokféleséget támogató csoportban a nyelvi ruralizmus és a nyelvi vernakularizmus vált az alárendelt főideológiává, a nyelvi neutralizmus pedig önmagában alkotta a nyelvi kérdésekben semlegességre törekvő ideológiák csoportját.

Ezek a nyelvi ideológiák a vizsgált hozzászólások közel 30%-ban, 471 bejegyzésben voltak jelen, és a következő megoszlást mutatták: az egy nyelvet idealizáló, nyelvi egységet szorgalmazó főideológiák közel 220, a nyelvi sokféleséget támogató főideológiák kb. 100, míg a nyelvi kérdésekben semlegességre törekvő főideológiák kb. 150 hozzászólásban voltak megtalálhatóak.

Az egy nyelvet idealizáló, nyelvi egységet szorgalmazó főideológiák leggyakrabban előforduló típusa (kb. 70 bejegyzés) a nyelvi standardizmus, ami nyilvánvalóan a standard nyelvváltozat központi szerepének köszönhető. Az idetartozó többi főideológia nagyjából azonos mértékben volt jelen, kb. 40-50 hozzászólásban. Ezen főcsoport leggyakoribb segédideológiája a nyelvi defektivizmus, a nyelvi invariabilizmus, a nyelvi esztétizmus és a nyelvi racionalizmus volt.

A nyelvi sokféleséghez pozitívan viszonyuló főideológiák két típusa, a nyelvi ruralizmus és a nyelvi vernakularizmus többnyire egyforma gyakorisággal mutatkoztak, sok esetben együttesen. A segédideológiák közül itt is többször megjelent a nyelvi racionalizmus és a nyelvi esztétizmus, azonban a nyelvi liberalizmus jóval gyakoribb volt.

A nyelvi kérdésekben semlegességre törekvő ideológia, a nyelvi neutralizmus legjellemzőbb segédideológiája a nyelvi liberalizmus számított, de akadt példa a nyelvi pluralizmussal való összekapcsolódására. Annyi azonban bizonyos, hogy a nyelvi neutralizmus az egy nyelvet

idealizáló főideológiákkal, illetve egyes nyelvi elemeket helytelennek bélyegző, vagy a helytelennek bélyegzett nyelvi formát a nyelvhasználó bizonyos belső tulajdonságaival összekapcsoló segédideológiával a vizsgált hozzászólásokban nem járt együtt. Azonban fontos megjegyezni, hogy a segédideológiák a legtöbb esetben bármelyik főcsoport bármelyik főideológiáját kísérhetik, ezáltal a főideológiákhoz hasonló módon nem osztályozhatóak. Természetesen vannak jellegzetes együttállások (pl. a nyelvi standardizmust a nyelvi elitizmus kíséri általában), de a segédideológiák nagy részét nem lehet kimondottan egy főideológiához kötni.

A nyelvi nacionalizmus közel 50 hozzászólásban volt jelen, de általában egy másik nyelvi ideológiával összekapcsolódva. Ez a másik nyelvi ideológia az esetek döntő többségében a nyelvi standardizmus volt, azonban bármelyik másik főideológia csoporttal (pl. nyelvi pluralizmus) együtt járhatna.

A nyelvi ideológiák – a nyelvről való gondolkodás sajátosságai miatt – óhatatlanul állandó kísérői a nyelvhasználók nyelvi kérdésekkel kapcsolatos vélekedéseinek. Véleményem szerint azonban az anyanyelvi nevelés, nyelvi ismeretterjesztés és tanácsadás, valamint a nyelvhasználati segédeszközök mégis nagy hatással vannak a szemléletformálásra ebben a témakörben. Úgy gondolom, hogy a nyelvi ideológiák két ellenpólusának, az egy egységes, idealizált nyelvet előtérbe helyező és a nyelvi sokszínűséget támogató ideológiák egy részének a gátolásában nem csupán a cáfolatukra, hanem egy tudatosabb és differenciáltabb szemléletmód érvényesítésére lenne szükség. Az említett szemléletformálásnak azért van fontos szerepe, mert lehetővé teheti olyan tudatos nyelvhasználók nevelését, akik számára a nyelvhelyesség nem a saját nyelvváltozatukhoz való igazodást jelenti, hanem a közléshelyzetnek megfelelő, az adott nyelvi közösségben elfogadott formák használatát. Egy olyan szemlélettel, amelyben az alaptalan, értelmetlen helytelenítésekkel és stigmatizációval szemben a saját identitást tiszteletben tartó, a változatos nyelvhasználatot tekintve sokkal elfogadóbb attitűd érvényesül az egész társadalomra nézve. Ehhez nyújthat segítséget, ha feltárjuk, milyen ideológiák jellemzik a nyelvről való gondolkodást.

IRODALOM

Borbély Anna–Vančoné Kremmer Ildikó–Hattyár Helga szerk. 2009: *Nyelvideológiák, attitűdök és sztereotípiák. 15. Élőnyelvi Konferencia*, Budapest – Dunaszerdahely – Nyitra.

Domonkosi Ágnes 2007a: Az értékelés és a minősítés a nyelvművelésben, in Domonkosi Ágnes – Lanstyák István – Posgay Ildikó szerk.: *Műhelytanulmányok a nyelvművelésről*, Dunaszerdahely – Budapest, 38–51.

Domonkosi Ágnes 2007b: Nyelvi babonák és sztereotípiák: a helyes és a helytelen a népi nyelvészeti szemléletben, in Domonkosi Ágnes – Lanstyák István – Posgay Ildikó szerk.: *Műhelytanulmányok a nyelvművelésről*, Dunaszerdahely – Budapest, 141–153.

Hires-László Kornélia–Karmacs Zoltán–Márku Anita szerk. 2011: *Nyelvi mítoszok, ideológiák, nyelvpolitika és nyelvi emberi jogok Közép-Európában elméletben és gyakorlatban. A 16. Élőnyelvi Konferencia előadásai*, Budapest–Beregszász.

Kálmán László 1999: Ikes igék, in Kálmán László – Nadasdy Ádám szerk.: *Hárompercesek a nyelvről*, Budapest, 211–213.

Kontra Miklós 2006: A magyar lingvicizmus és ami körülveszi, in Sipőcz Katalin – Szeverényi Sándor szerk.: *Elmélkedések népekről, nyelvekről és a profán medvéről: Írások Bakró-Nagy Marianne tiszteletére*, Szeged, 83–106.

Laihonen, Petteri 2011: A nyelvideológiák elmélete és használhatósága a magyar nyelvvel kapcsolatos kutatásokban, in Hires-László Kornélia – Karmacs Zoltán – Márku Anita szerk. 2011: 49–58.

Lanstyák István 2007: Általános nyelvi mítoszok, in Domonkosi Ágnes – Lanstyák István – Posgay Ildikó szerk.: *Műhelytanulmányok a nyelvművelésről*, Dunaszerdahely – Budapest, 174–212.

Lanstyák István 2009: Nyelvi ideológiák és filozófiák, *Fórum Társadalomtudományi Szemle* **11/1**, 27–44.

Lanstyák István 2011a: A nyelvi ideológiák néhány általános kérdéséről
[http://web.unideb.hu/~tkis/li_nyelvi_ideol_alt_kerd.pdf – 2012. december 16.]

Lanstyák István 2011b: Az elitizmus mint nyelvhelyességi ideológia
[http://dragon.unideb.hu/~tkis/li_elitizmus.pdf – 2012. december 12.]

Lanstyák: 2011c: Nyelvi problémák és nyelvi ideológiák in Hires-László Kornélia – Karmacs Zoltán – Márku Anita szerk. 2011: 49–58.

Nádasdy Ádám 2001: „Ban”-ban az igazság?
[http://seas3.elte.hu/delg/publications/modern_talking/09.html – 2012. november 14.]

Nádasdy Ádám 2002: Az ikes igék értelme
[http://seas3.elte.hu/delg/publications/modern_talking/35.html – 2012. november 28.]

Nádasdy Ádám 2004: A betegség-metaphora, in Büky László szerk.: *A mai magyar nyelv leírásának újabb módszerei VI: Nyelveírás és nyelvművelés, nyelvhasználat, stilisztika*, Szeged, 117–122.

Nádasdy Ádám 2010: Búcsú a nyelvhelyességtől
[<http://www.es.hu/?view=doc;26577> – 2012. november 29.]

NymKsz. = Grétsy László–Kemény Gábor szerk. 2005: *Nyelvművelő kézikönyvtár*, Budapest.

Mellékletek

1. Melléklet

Lanstyák István csoportosítása (vö. Lanstyák 2009)

1.) Általános nyelvi ideológiák:

Amelyek társadalmi, illetve politikai ideológiákról kapták nevüket, és ezek bizonyos sajátosságait hordozzák magukon, emellett gyakran szolgálnak nyelvhelyességi minősítés során elvi alapul (nagyreszt implicit módon). Ide tartozik a nyelvi standardizmus, a nyelvi vernakularizmus, a nyelvi nacionalizmus, a nyelvi fetiszizmus, a nyelvi homogenizmus, a nyelvi pluralizmus, a nyelvi internacionalizmus és a nyelvi regionalizmus. Továbbá itt kell megemlítenünk a felsorolt nyelvi ideológiákhoz hasonló funkciót betöltő, tulajdonképpen ideológiaként alkalmazott nyelvi filozófiákat, nevezetesen a racionalizmust és a platonizmust.

2. Nyelvműködési ideológiák:

A második csoportba a nyelvművelő tevékenységgel kapcsolatos ideológiák tartoznak, amelyek a nyelvműködés különböző aspektusaihoz (nyelvi változások jellegéhez, nyelv funkcióihoz, nyelvi diskurzusok értékeléséhez stb.) köthetőek. A nyelvműködési ideológiák az általános nyelvi ideológiákhoz képest kevésbé általános jellegűek, ám hasonlóan azokhoz, nyelvhelyességi ítéletek elvi alapja lehetnek, alkalmanként impliciten. Ide sorolható a nyelvi defektivizmus, a nyelvi kommunikacionizmus, a nyelvi kompetencionizmus, a nyelvi mentalizmus, a nyelvi moralizmus, a nyelvi patriotizmus, a nyelvi perfekcionizmus és a nyelvi utópizmus.

3. Nyelvhelyességi ideológiák:

Lanstyák legutolsó csoportja a nyelvhelyességi ideológiák, amelyek főként a nyelvi rendszer, valamint a nyelvi elemek sajátosságaival állnak kapcsolatban, és konkrét nyelvhelyességi döntések igazolására, magyarázatára szolgálnak (legtöbb esetben explicit módon). Ilyen nyelvi ideológia a nyelvi etimologizmus, a nyelvi expresszivitizmus, a nyelvi idiomizmus, a nyelvi izomorfizmus, a nyelvi konzervativizmus, a nyelvi logicizmus, a nyelvi naturizmus, a nyelvi szimplicizmus, a nyelvi elitizmus, és a nyelvi moralizmus.

2. Melléklet

A nyelvi ideológiák meghatározásai

Lansyák István (2011): A nyelvi ideológiák néhány általános kérdéséről c. tanulmányából átvéve.

Nyelvi defektivizmus – az a meggyőződés, hogy a nyelvben, ill. a nyelv egyes változataiban létezhetnek romlott nyelvi formák, ezek pedig a használat kontextusától függetlenül helytelennek minősülnek.

Nyelvi destruktivizmus – az a meggyőződés, hogy a (standard nyelvváltozat normáinak nem megfelelő) nyelvhasználat romboló hatású lehet a nyelvre nézve, azaz ha az emberek bizonyos, ártalmasnak tekintett nyelvi formákat gyakran használnak, vagy amúgy ártalmatlan nyelvi formákat használnak nem megfelelő módon, ezzel árthatnak a nyelvnek.

Nyelvi doktizmus – az a meggyőződés, hogy közvetlen kapcsolat van a helytelennek bélyegzett nyelvi formák használata és a beszélők műveltsége, ill. iskolázottsága között, azaz a helytelennek tartott nyelvi formák használata műveletlenségre, ill. alacsonyabb iskolázottságra vall.

Nyelvi elitizmus – (1) az a meggyőződés, hogy az iskolázottabb társadalmi rétegek nyelvhasználata eredendően értékesebb, jobb, helyesebb a kevésbé iskolázott társadalmi rétegekénél; (2) az a meggyőződés, hogy az iskolázottabb társadalmi rétegek által használt nyelvi formák eredendően helyesebbek, mint a kevésbé iskolázott társadalmi rétegek által használt nyelvi formák.

Nyelvi esztétizmus – (1) az a meggyőződés, hogy a közlés szépsége abszolút érték; (2) az a meggyőződés, hogy az előnyösebb esztétikai tulajdonságokkal rendelkező, „stílusos” nyelvi forma eredendően helyesebb, mint a kevésbé szépnek, kevésbé stílusosnak tartott forma.

Nyelvi fetisizmus – az a meggyőződés, melynek hívei a (nemzeti) nyelvet mintegy természetfölötti szintre helyezik, isteni tulajdonságokkal ruházzák fel, s kultikus tiszteletben részesítik.

Nyelvi homogenizmus – (1) mint általánosabb nyelvi ideológia az a meggyőződés, hogy a nyelvi és nyelvváltozati sokféleség negatív jelenség; hívei ezért a nyelvi egységet, ill. egységes nyelvet szorgalmazzák a nyelvi változatosság rovására.

Nyelvi invariabilizmus – az a meggyőződés, hogy az alakváltozattal nem rendelkező nyelvi formák eredendően helyesebbek, mint a két vagy több alakváltozatban élő, „ingadozó” nyelvi formák. Ez az ideológia megnyilvánulhat magának a lexémának az elutasításában (ha létezik hagyományos szinonimája), vagy pedig az egyik változat kiemelésében, helyesnek nyilvánításában.

Nyelvi kodifikacionizmus – az a meggyőződés, hogy a kodifikációs célzatú szótárakban, nyelvtanokban, nyelvhelyességi kiadványokban (helyesként) szereplő nyelvi formák eredendően helyesebbek, mint azok, amelyek nem szerepelnek ezekben a kiadványokban, ill. ha szerepelnek, akkor kevésbé helyesként, helytelenként, nemstandardként stb. vannak feltüntetve.

Nyelvi kommunikacionizmus – az a meggyőződés, melynek hívei a nyelvi közlés funkcióját valamely tartalom átadására szűkítik le, s nem vesznek tudomást a nyelv egyéb fontos funkcióiról, mint amilyen az identitásjelző vagy az esztétikai funkció.

Nyelvi kompetencionizmus – az a meggyőződés, hogy közvetlen kapcsolat van a helytelennek bélyegzett nyelvi formák használata és a beszélők nyelvtudása között, azaz a helytelennek tartott nyelvi formák használata gyöngébb nyelvtudásra vall.

Nyelvi konzervativizmus – mint általánosabb nyelvi ideológia az a meggyőződés, hogy a nyelv hagyományos formái különleges értéket képviselnek, megőrzésük társadalmi, sőt kulturális és nemzeti érdek. Hívei nem riadnak vissza az olyan nyelvvalakító tevékenységtől sem, melynek célja a nyelvi változások fékezése vagy akár visszafordítása.

Nyelvi liberalizmus – az a meggyőződés, hogy a nyelvválasztás, a nyelvhasználat módja minden beszélőnek a magánügye, s nincs szükség annak külső szabályozására; valamely nyelv vagy nyelvváltozat kiemelése nyelvi emberi jogokat is sérthet.

Nyelvi mentalizmus – az a meggyőződés, hogy közvetlen kapcsolat van a helytelennek bélyegzett nyelvi formák használata és a beszélők értelmi képessége között, azaz a helytelennek tartott nyelvi formák használata alacsonyabb intelligenciára vall.

Nyelvi nacionalizmus – egy-egy etnikai csoporthoz tartozó beszélőknek az a meggyőződése, hogy a saját etnikai (nemzeti) identitásukhoz kötődő nyelv magasabb rendű, értékesebb, jobb, szebb más nyelveknél.

Nyelvi necesszizmus – mint általában vett nyelvi ideológia az a meggyőződés, hogy a nyelvben vannak szükségtelen és emiatt helytelen nyelvi formák; az azonos denotatív jelentésű változatok közül nem mindegyik szükséges, egy vagy több közülük lehet fölösleges is.

Nyelvi neutralizmus – az a meggyőződés, hogy a nyelvi változások általában véve nem értékelhetők kedvezőnek vagy kedvezőtlennek; erősebb változatában az a meggyőződés is, hogy a nyelvi változásokba való emberi beavatkozás pedig aggályos.

Nyelvi ortografizmus – az a meggyőződés, hogy a helyesírási normának megfelelő alak- vagy ejtészváltozat nyelvileg is eredendően helyesebb, mint az, amely kívül áll a helyesírási kodifikáción.

Nyelvi platonizmus – az a meggyőződés, hogy a nyelvnek van egy ideális formája, amely mintegy független a tényleges diskurzusokban található nyelvi alakulatoktól. Egy-egy nyelvi forma helyessége tehát nem függ attól, mennyire elterjedt, és kik használják.

Nyelvi pluralizmus – az a meggyőződés, melynek hívei a nyelvi és nyelvváltozati sokféleséget a nyelv lényegi tulajdonságának tartják, pozitívan értékelik és támogatják, a (nyelvközi és nyelven belüli, külső és belső) nyelvi változatosságot előnyben részesítik a nyelvi egységgel szemben.

Nyelvi purizmus – (1) az a meggyőződés, hogy a hagyományos, nem idegen eredetű nyelvi formákat előnyben részesítő beszédmód értékesebb, mint az, amely nagyobb számban tartalmaz idegen eredetű nyelvi formákat; (2) az a meggyőződés, hogy a hagyományos, nem idegen eredetű nyelvi formák eredendően helyesebbek, mint az idegen eredetű nyelvi formák; hasonlóképpen az idegen minta nélküli, belső keletkezésű nyelvi formák eredendően helyesebbek, mint azok, melyeket idegen mintára alkottak.

Nyelvi racionalizmus – az a meggyőződés, hogy a nyelvi szerkezeteket az emberi elmében található kognitív szerkezetek határozzák meg, azaz a szavak és a nyelvtani formák azért jönnek létre, hogy eredendően meglévő gondolatainkat ki tudjuk fejezni; ebből következik, hogy a szavak (jelentések) és a nyelvtani formák levezethetők az elme működéséből. Ebből a meggyőződésből ered az az elvárás, hogy a nyelvi rendszer legyen összhangban az emberi gondolkodás törvényszerűségeivel, azaz legyen „logikus”.

Nyelvi ruralizmus – makroszinten az a meggyőződés, hogy a falusi, iskolázatlan lakosság „romlatlanabb”, „helyesebb”, „szebb” nyelvet „öriz”, s ezért a nyelvjárások értékesebbek más

nyelvváltozatoknál, pl. a „mesterséges” és/vagy idegenszerű köznyelvnél; az a meggyőződés, hogy a falusi, iskolázatlan emberek által használt nyelvi (nyelvjárási) formák eredendően helyesebbek, mint a városi (és falusi) iskolázott emberek által használt nyelvi formák.

Nyelvi stabilizmus – az a meggyőződés, hogy a nyelv – különösen a standard nyelv – fontos tulajdonsága a (rugalmas) stabilitás; a nyelvi eszközök (viszonylagos) állandóságát akár tudatos nyelvalkítással, a spontán nyelvi változások fékezésével is szükség lehet biztosítani, különben féltő, hogy a különböző nemzedékek, ill. a különböző társadalmi rétegek beszédében nagyobb mértékben alakulnak ki a megértést is gátló különbségek, mint ahogyan ez kívánatos volna.

Nyelvi standardizmus – az a meggyőződés, hogy a standard nyelvváltozat eredendően értékeesebb, magasabb rendű, fejlettebb, jobb, sőt szebb a többinél.

Nyelvi szisztemizmus – mikroszinten az a meggyőződés, hogy a nyelvi rendszerbe jobban beágyazódó, a nyelv hagyományos eszközkészletével harmonikus egységben lévő nyelvi formák eredendően helyesebbek, mint azok a formák, amelyek kevesebb nyelven belüli párhuzammal rendelkeznek, netán inkább más nyelvekben van párhuzamuk.

Nyelvi vernakularizmus – makroszinten az a meggyőződés, melynek hívei a külső változatosság vonatkozásában a helyi identitást „hitelesen” kifejező őshonos nyelveket, esetleg nyelvváltozatokat előnyben részesítik a nagyobb hatósugarú, „hasznosabb”, de a helyi identitás kifejezésére nem vagy kevésbé alkalmas összekötő nyelvekkel szemben; mikroszinten, a belső változatosság tekintetében az a meggyőződés, hogy azok a nyelvi formák, amelyekkel a beszélők leginkább azonosulnak, amelyek leginkább kifejezik az identitásukat, eredendően helyesebbek az egyéb nyelvi formáknál.